

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Πανούσης Γιάννης*

Ο ά-νους εγκληματίας είναι πάντοτε «αθώος»;

*Αν η φτώχεια είναι η μητέρα των εγκλημάτων
η έλλειψη πνεύματος είναι ο πατέρας τους*
Jean de la Bruyère, Οι χαρακτήρες,
εκδ. Μαρή 1966, σ. 264

Α. Εισαγωγή στο χώρο των α-νοημόνων

1. Η βεβαιότητα των «ηλιθίων» για την πνευματική τους κατάσταση¹ δεν αίρει τις διαφωνίες ως προς τα όρια² (του ευφυούς/ αφυούς, ανόητου/ νοήμονος κ.ο.κ.). Η σύνδεση της ανοησίας με την αγαθότητα³ ή με την υψιπετή βλακεία της τέχνης (αισθητικής ή γούστου)⁴ ή τη φαινή βλακεία (του έντιμου και συμπαθητικού βλακός)⁵ δεν προσδιορίζει το ακριβές περιεχόμενο του μη έχοντος (κοινό;) νου.⁶ Χαρακτηρισμοί όπως απλοϊκό μυαλό (simplicité d' esprit), πνευματική αδυναμία (feeble-minded) ή (διανοητική) κατάσταση κάτω του ομαλού (subnormality), ελαφρώς μετρίως, σοβαρώς και βαρέως καθυστερημένοι αποδεικνύουν μία αμηχανία ακριβούς ορισμού.⁷ Κλίμακες, βαθμίδες, ονομασίες και ορολογίες⁸ αναζητούν εναγωνίως οριο-

θετήσεις προκειμένου να προσδιοριστεί ορθότερα και η ποινική ευθύνη.

Ο προσομοιάζων στα άγρια ζώα ή στα νήπια «ηλίθιος», ο μη έχων κρίση «βλαξ», ο ανοησιολόγος «μωρός»⁹ μετρώνται με διάφορους συντελεστές του I.Q.¹⁰ και έτσι αποκτούν μυθοποιημένα και στερεοτυποποιημένα φυσιολογικά χαρακτηριστικά,¹¹ χωρίς όμως να δίνονται απαντήσεις στα ερωτήματα.

Έχει αίσθηση ο ανόητος της πράξης του;¹² Διαθέτει ικανότητα επιλογής; Υπάρχει πονηρή βλακεία;¹³ Η μειωμένη αντιληπτική ή γνωστική ικανότητα ακυρώνει κάθε κίνητρο ή εγκληματική βούληση;¹⁴ Η απουσία νόησης καθιστά τον άνθρωπο «άγριο»;¹⁵ Πρόκειται για εκφυλισμένα άτομα που λόγω βλάβης του νευρικού συστήματος αντιδρούν σαν αυτόματες μηχανές;¹⁶ Ο χαμηλός δείκτης ευ-

* Καθηγητής Εγκληματολογίας, Πανεπιστήμιο Αθηνών

1. Βλ. Θ. Καρζή, Η βλακεία ως παράγων του ανθρώπινου βίου, 5η έκδ., Καστανιώτης 2007, σ. 11.

2. Βλ. Ματάις Φαν Μπόξελ, Η Εγκυκλοπαιδεία της βλακείας, μτφ. Γ. Ιωαννίδης, επιμ. Π. Φραντζής, Αλεξάνδρεια 2007, σ. 33.

3. Για τον αγαθιάρη ή τον καλοκάγαθο βλ. Θ. Καρζή, όπ. π., σ. 32 –Για το άλλο «καλός» κι άλλο «ηλίθιος» βλ. Μ. Φ. Μπόξελ, όπ. π., σ. 144.

4. Βλ. Ρ. Μούζιλ, Περί βλακείας, μτφ. Γ. Κεντρωτής, Δελφίνι 1992, σ. 15, 16.

5. όπ. π., σ. 46-47.

6. όπ. π., σ. 54-55.

7. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, Οι διανοητικώς καθυστερημένοι εγκληματίες, Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσ/κη 1971, σ. 40.

8. όπ. π., σ. 17 επ., 38 επ., 39.

9. όπ. π., σ. 42-43.

10. όπ. π., σ. 43.

11. όπ. π., σ. 35 –βλ. γενικότερα Cl. Hollin, Psychology and Crime, Routledge, NY 1989, σ. 110-112.

12. Βλ. Μ. Φ. Μπόξελ, όπ. π., σ. 36.

13. όπ. π., σ. 204 επ.

14. Προβλ. R. V. G. Glarke, Psychology and Crime, σε J. Muncie (ed), Criminology, v. 2: the causes of crime, Sage 2006, σ. 227.

15. Προβλ. J.-M. Bessette, Sociologie du crime, Puf, Paris 1982, σ. 113.

16. Βλ. R. Harris, Murders and madness, Clarendon Press, Oxford 1989, σ. 46-47.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

φυΐας συνιστά μια από τις τρεις παραμέτρους (φυσική, πνευματική, ηθική) που προ-καθορίζουν τον εγκληματία;¹⁷ Η διαταραχή του Εγώ και η αδυναμία προσαρμογής στην πραγματικότητα προδικάζουν την εγκληματική πράξη;¹⁸ Η ψυχική ανεπάρκεια συνιστά το τελευταίο στάδιο της χαμηλής ευφυΐας;¹⁹

Πώς μπορεί να υπάρξει «διανοητικός αυτοματισμός»²⁰ σε κάποιον που δεν διαθέτει επαρκή διάνοια;

2. Μύθοι, στερεότυπα και φόβοι γύρω από τον «ηλίθιο» τον κατατάσσουν σε αταβιστική²¹ ή κοινωνιοβιολογική²² κατηγορία.

Οι διανοητικά καθυστερημένοι (εγκληματίες ή μη) θεωρούνται ανώμαλα άτομα (αφού δεν συμπεριφέρονται όπως οι πολλοί)²³ ή και κοινωνικά επικίνδυνα άτομα (λόγω αδυναμίας ανάπτυξης κοινωνικών σταθερών)²⁴ ή ηθικά μικρόνοες.²⁵

Η ευφυής Εγκληματολογία (intelligent Criminology)²⁶ αναζήτησε στη νοημοσύνη ένα σταθερό στοιχείο εγκληματικής πρόβλεψης.²⁷ Το αν πέτυχε ή όχι θα επιχειρήσουμε να προσεγγίσουμε με βάση κυρίως τις βιολογικές και ψυχολογικές θεωρίες.²⁸

B. Περί «φρενόμετρου»

1. Η νοημοσύνη (intelligence) συμπεριλαμβάνει έλλογη σκέψη, κατανόηση του εαυτού (προσωπικά συναισθήματα) και διαχείριση των άλλων. Έννοιες, σχέσεις, αισθήματα γίνονται αντικείμενο επεξεργασίας και έχουν ως όριο (ομαλής;) αντίδρασης «έναν ορθολογισμό χαμηλής έστω πληροφόρησης» (low informational rationality) τον οποίο (φαίνεται να) στερείται ο διανοητικά καθυστερημένος.

Χαρακτηριστικά της πνευματικής διαταραχής (mental disorder) που επηρεάζουν και τη διαμόρφωση της συμπεριφοράς του είναι οι ψευδαισθήσεις, η έλλειψη μνήμης, η χαμηλή ευφυΐα, η νεύρωση και η υστερία.²⁹ Η σκέψη, η πρόσληψη της πραγματικότητας, η ψυχική διάθεση, οι πεποιθήσεις και οι πνευματικές ικανότητες εντάσσονται σε μια διαταραγμένη προσωπικότητα που στην ακραία της μορφή οδηγεί στην ταύτιση της βλακείας με τη φρενοβλάβεια/φρενοπάθεια.³⁰

Οι πνευματικές καθυστερήσεις (arriérations) διακρίνονται σε ηλιθιότητα ή ιδιωτεία (idiotie) (1^{ου} και 2^{ου} βαθμού), βλακεία (imbécillité), πνευματική αδυναμία (débilité mentale) με βάση το I.Q. Ο «καθυστερημένος» βάρους έχει I.Q. 30-50, ο μεσαίος (30-65) και ο ελαφρύς (μωρός) (65-85), ενώ ο ομαλός άνθρωπος έχει 90-110.³¹

17. Βλ. απόψεις Goring, σε H. Mannheim (ed), *Pioneers in Criminology*, Patterson Smith, Montclair, N.J. 1972, σ. 435-436.

18. Πρβλ. Φ. Τσαλίκογλου, *Σχιζοφρένεια και φόνος*, Α.Α. Λιβάνης, Αθήνα 2007, σ. 320.

19. Βλ. I. Taylor, P. Walton, J. Young, *The New Criminology*, Routledge, London/N.Y. 1973, σ. 25.

20. Πρβλ. R. Allendy, *Δίκαιο και Ψυχανάληση*, Δ. Τσόγκα, Αθήνα 1943, σ. 191.

21. Πρβλ. C. Lombroso, *Atavism and epilepsy in crime and in punishment*, σε J. Muncie (ed), *Criminology*, vol. 2: the causes of crime, Sage, London 2006, σ. 31.

22. Πρβλ. A. Raine and P. H. Venables, *Antisocial behavior: evolution, genetics, neuropsychology and psychophysiology*, σε "Criminology", όπ. π., σ. 50, 59.

23. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, όπ. π., σ. 7 επ. -βλ. και Α. Γιωτοπούλου - Μαργακοπούλου, *Η μεταχείριση των ψυχικώς ανωμάτων εγκληματιών*, τ. Α', *Ψυχικά ανωμάτια και έγκλημα*, Αθήνα 1975, σ. 144 (όπου οι ανωμαλίες αντίληψης κατατάσσονται στις ψυχικές ανωμαλίες εν στενή εννοία).

24. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, όπ. π., σ. 45 επ., 47.

25. όπ. π., σ. 76 επ.

26. Βλ. απόψεις Fr. T. Cullen and alias, σε R. C. Monk (ed), *Taking sides -Clashing views on controversial issues in Crime and Criminology*, 6th ed., Dushkin/ McGraw -Hill, Connecticut 2001, σ. 51.

27. όπ. π., σ. 51.

28. Για περισσότερη βιβλιογραφία βλ. Στ. Αλεξιάδη, όπ. π., σ. θ'-ιδ'.

29. Βλ. J. E. Hall Williams, *Criminology and Criminal Justice*, Butterworths, London 1982, σ. 45.

30. όπ. π., σ. 45-46 -βλ. ΑΠ 433/1953, *ΠοινΧρ Δ'* (1954), σ. 90.

31. Χωρίς βέβαια να λησμονούμε τους subnormal (υποδεέστερους του φυσιολογικού) (70-80) ή τους normal médiocre (μέτρια ομαλούς) (80-90) βλ. Στ. Αλεξιάδη, όπ. π., σ. 43 -P. Bouzat et J. Pinatel, *Traité de droit pénal et de Criminologie*, Dalloz, Paris 1975, σ. 410-412, J. Languier, *Criminologie et Science pénitentiaire*, 5ème, ed, Dalloz, Paris 1985, σ. 27 -βλ. και Em. Mira y Lopez, *Manuel de psychologie juridique*, Puf, Paris 1959, σ. 245-246, *Ανθ. Χαΐδου*, *Θετικιστική Εγκληματολογία*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 79-80 -R. C. Monk, όπ. π., σ. 37 επ., 46 επ.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Παρά τις διαφωνίες ως προς τον ορισμό και τα όρια της βλακειάς³² ή τις επιμέρους κατηγοριοποιήσεις,³³ παρά τις θεωρίες³⁴ και τις στατιστικές μετρήσεις³⁵ ή την «αξιοπιστία» του δείκτη ευφυΐας³⁶ ή ανοησίας³⁷ ή τις παραβάσεις ηθικών αξιών λόγω διανοητικής ελαττωματικότητας³⁸ ο φόβος μπροστά στον «καθυστερημένο» παραμένει.

Η ομοιότητα του ηλιθίου με ζώο ή με πρωτόγονο άνθρωπο³⁹ για πολλούς σημαίνει ότι οι ενστικτώδεις αντιδράσεις του δεν ελέγχονται και ότι στερείται ηθικής.⁴⁰ Πιστεύουν ότι κάτι τρέχει στο «μαύρο κουτί του εγκεφάλου» του⁴¹ και γι' αυτό δεν λειτουργεί ως έμφρων άνθρωπος (*homo sapiens*) αλλά σαν «καθυστερημένο παιδί».⁴² Η εκλογίκευση (*rationalisation*) είναι αδύνατη.⁴³ Το Εγώ, το Εκείνο και το Υπερεγώ δεν ισορροπούν μεταξύ τους.⁴⁴

Εκ γενετής ή εκ μεταγενέστερης βλάβης η βλακεία εκδηλώνεται με «την ανικανότητα του βλακός για κάθε διανοητική γενική λειτουργία, δηλαδή τη σύλληψη ιδεών και το σχηματισμό εννοιών και κρίσεων»,⁴⁵ για μειωμένη κατανόηση της πραγματικότητας. Αρκούν όμως αυτά τα χαρακτηριστικά για να δημιουργήσουν εγκληματοφοβία; Κατά τη γνώμη μας όχι.

Ακόμη και η συχνά εμφανιζόμενη συναισθηματική αδιαφορία του «ολιγοφρενούς» δεν οφείλεται σε σκληρότητα⁴⁶ αλλά σε αδυναμία ή ανεπάρκεια κοινωνικής ένταξης,⁴⁷ σε μη-ομαλή προσωπικότητα, κατώτερη διάνοια ή χαλαρή βούληση.⁴⁸ Δεν πρόκειται για «ηθικά παράφρονα» που δεν συμπαθεί κανέναν⁴⁹ αλλά για άτομο που δεν διαθέτει τις πνευματικές ικανότητες στάθμισης και αντίδρασης.⁵⁰

32. Βλ. αντί άλλων *C. Kohlez*, *Débilité mentale et délinquance chez l'enfant*, *R.I.C.P.T.*, 1954, σ. 122-126, *J. Pinatel*, *Les criminels débilés mentaux*, *R.S.C.*, 1958, σ. 435-450, *H. Bernard*, *Débilés, criminalités, créativité* σε *Th. Albernhe* (sous la dir, de), *Criminologie et psychiatrie*, 1997, σ. 331-336 -*P. Bouzat*, *J. Pinatel*, *όπ. π.*, σ. 410-412, *Θ. Καρζή*, *όπ. π.*, σ. 36 επ.

33. Βλ. *R. Gassin*, *Criminologie*, 4ed, Dalloz, Paris 1998, σ. 460, *G. Canepa*, *La classificazione dei delinquenti*, σε *Fr. Ferracuti* (ed), *Appunti di Criminologie*, Balzoni, Roma 1970, σ. 127 -*A. Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου*, *Παραδόσεις Εγκληματολογίας*, α', *A. Σάκκουλας*, Αθήνα 1979, σ. 95 επ., *Θ. Καρζή*, *όπ. π.*, σ. 31, *G. Heuyer*, *Les troubles mentaux*, Puf, Paris 1968, σ. 64.

34. Βλ. *J. E. Hall Williams*, *όπ. π.*, σ. 49 επ. -*Βλ. J. Q. Wilson and R. J. Herrnstein*, *Crime and Human Nature*, Simon and Schuster, N.Y. 1985, σ. 149 επ.

35. Βλ. *P. Bouzat*, *J. Pinatel*, *όπ. π.*, σ. 416.

36. Βλ. *J. E. Hall Williams*, *όπ. π.*, σ. 51 επ., *Δ. Χαριτόπουλου*, *Εγχειρίδιο βλακειάς*, Τόπος 2008, σ. 50-51, *Στ. Αναγνωστάκη*, *Ψυχολογία διαφόρων εγκλημάτων*, Θεσ/κη 1980, σ. 38 -*J. Pinatel*, *La Criminologie*, ed. Ounrières, Paris 1979, σ. 70-71, Βλ. αντί άλλων *M. Woodward's*, *Low intelligence and delinquency*, *I.S.T.D.*, 1963, *S. and E. Glueck's*, *Unraveling juvenile delinquency*, Harvard U.P., 1950, καθώς και *Ed. Glover*, *The roots of crime*, International University Press, N.Y. 2nd ed, 1970, σ. 94, *Στ. Αλεξιάδη*, *όπ. π.*, σ. 58, *Ι. Παπαζαχαρίου*, *Παραδόσεις Εγκληματολογίας*, τ. Α', *Ι. Σάκκουλας* 1968, σ. 31, *Ντ. Κούπερ*, *Αγκ. Χέλερ*, *Οι ριζικές ανάγκες*, Κομμούνα, Αθήνα, χ.χρ., σ. 77.

37. Βλ. *Στ. Μανουσέλη*, *Ιδιοφύια πάση θυσία!*, *Ελευθεροτυπία* 11/10/08, *Θ. Καρζή*, *όπ. π.*, σ. 29.

38. Βλ. *Στ. Αλεξιάδη*, *όπ. π.*, σ. 56. - βλ. γενικότερα *Tr. Hirschi*, *Intelligence and Crime*, σε *S. H. Kadish* (ed.), *Encyclopedia of Crime and Justice*, vol. 3, The Free Press, N.Y. 1983, σ. 891-895

39. Βλ. *Ευαγγ. Λεμπέση*, *Η τεράστια κοινωνική σημασία των βλακών στο σύγχρονο βίο*, 2003, σ. 51.

40. *όπ. π.*, σ. 61.

41. Πρβλ. *Δ. Χαριτόπουλου*, *όπ. π.*, σ. 13.

42. *όπ. π.*, σ. 18.

43. Πρβλ. *H. Staub*, *Ψυχανάλλυσις και Εγκληματολογία*, μτφ. Κ.Α. Μεραναίου, Γκοβόστης, Αθήνα, χ.χρ. (1938), σ. 19.

44. *όπ. π.*, σ. 8.

45. Βλ. *Ι. Ηλιόπουλου*, *Σύστημα του ελληνικού ποινικού δικαίου*, 5η εκδ., 1936, σ. 148-170 -*Δ. Χαριτόπουλου*, *όπ. π.*, σ. 33 επ. -βλ. και *Στ. Αλεξιάδη*, *όπ. π.*, σ. 13, 25 επ., *A. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, *Παραδόσεις Εγκληματολογίας*, α', 1979, σ. 96, *Ν. Φωτάκη*, *Θέματα δικαστικής ψυχολογίας και δικαστικής ψυχιατρικής*, 1α: *Καταλογισμός*, Σάκκουλας, Θεσ/κη 1978, σ. 4.

46. Βλ. *J. Pinatel*, *όπ. π.*, σ. 104-106, *M. Cusson*, *Σύγχρονη Εγκληματολογία*, μτφ. Ηρώ Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002, σ. 132, *Ανθ. Χάιδου*, *όπ. π.*, σ. 80.

47. Βλ. *A. Hesnard*, *Psychologie du crime*, Payot, Paris 1963, σ. 73.

48. Βλ. *Κ. Γαρδίκια*, *Εγχειρίδιον Εγκληματολογίας*, ανάπτυπον εκ της β' εκδόσεως, Αφοί Δ. Τζάκα, Αθήνα, χ.χρ., σ. 374 επ.

49. Βλ. *David Kelly*, *Stalking the criminal mind*, σε *R. J. Bidinotto* (ed.), *Criminal Justice? The legal system vs. individual responsibility*, The foundation for economic Education, Inc., N.Y. 1996, σ. 42.

50. Πρβλ. *όπ. π.*, σ. 45.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Γεγονότα ή ατυχήματα του τοκετού «χρεώνονται» στον γεννηθέντα α-νόητο διότι εντάχθηκαν άθελά του στην προσωπικότητά του.⁵¹ Θύμα της βιοψυχολογίας⁵² ο α-νόητος εγκληματίας από τη μια πληρώνει την προσωπική του αδυναμία αυτόνομης εκτίμησης, και με λογική κρίση λειτουργίας⁵³ κι από την άλλη υφίσταται την υποψία του κόσμου ότι έχει γεννηθεί εγκληματίας.

2. Η μέτρηση/ αξιολόγηση της ψυχ(ολογ)ικής και πνευματικής κατάστασης των «ηλίθιων» εγκληματιών μας επαναφέρει στη θετικιστική σχολή.⁵⁴ Η κακή λειτουργία των οργάνων και ιδίως του εγκεφάλου την κρίσιμη στιγμή,⁵⁵ το χαμηλό I.Q.⁵⁶ και η κληρονομικότητα⁵⁷ καλούνται να ερμηνεύσουν την επικινδυνότητα και το εγκληματικό δυναμικό του αφυούς (δηλαδή μη-ευφυούς) ατόμου.

Γ. Επικίνδυνος λόγω βλακειάς;

1. Η *subnormal* ευφυΐα ή η *abnormal* ψυχολογία συνιστούν άραγε τη βάση της επικινδυνότητας του βλακός;⁵⁸ Μπορεί άραγε να προβλεφθεί η (εγκλη-

ματική) αντίδραση ενός ηλίθιου;⁵⁹ Μπορούν άραγε όλα τα εγκλήματα να ερμηνευθούν με βάση το I.Q. του δράστη τους;⁶⁰ Η σχέση (προδιάθεση) ψυχικής ασθένειας και (αρνητικού) περιβάλλοντος στην εγκληματογένεση περνούν άραγε μέσα από την (προεγκληματική;) προσωπικότητα του δράντος προσώπου⁶¹ και ιδίως από πνευματικές μειονεξίες;⁶²

Η επικινδυνότητα των πνευματικά ασθενών ή πνευματικά ασταθών ατόμων συνδέεται με διαφοροποιημένες αντιδράσεις σ' ερεθίσματα⁶³ αλλά η διάγνωση για χαμηλή πνευματική ικανότητα δεν συνιστά ταυτόχρονα πρόγνωση ούτε καν για μικρομεσαία (π.χ. επαιτεία) επικινδυνότητα.⁶⁴ Ο άνους τις περισσότερες φορές μετατρέπεται σε εγκληματικό εργαλείο ή και «όπλο» στα χέρια πραγματικών εγκληματιών (ακόμα και του οικογενειακού περιβάλλοντος)⁶⁵ και λιγότερο ο ίδιος σκέφτεται «εγκληματικά».

Μολονότι από τον ανόητο λείπει η ευφυΐα αλλά όχι πάντοτε η λογική (έμφρων βλακεία),⁶⁶ οι δυσλειτουργίες εγκεφάλου, νευρομεταβιαστικού συ-

51. Βλ. R. Gassin, *όπ. π.*, σ. 406, 453.

52. Βλ. M. Μπακατσούλα, *Εγκληματολογία - Η κοινωνιολογία της εγκληματικότητας*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1979, σ. 253.

53. Βλ. E. Mira y Lopez, *Manuel de psychologie juridique*, Puf, Paris 1959, σ. 243.

54. Πρβλ. Enrico Ferri, *Causes of criminal behavior*, σε E. Mc Laughlin, J. Muncie, G. Hughes (eds), *Criminological perspectives - Essential readings*, 2nd ed. Sage, London 2003, σ. 55.

55. Πρβλ. Γ. Πανούση, *Φυσιογνωμική. Μια σύγχρονη εγκληματολογική προσέγγιση*, δ' εκδ., Α. Σάκκουλας, Αθήνα 2007, σ. 124 -N. Φωτάκη, *όπ. π.*, σ. 5, 109.

56. Βλ. απόψεις Wilson and Herrnstein, σε Leslic W. Kennedy, *On the borders of crime*, Longman, N.Y./London 1990, σ. 14.

57. Βλ. J. Q. Wilson and R. J. Herrnstein, *Crime and Human Nature*, Simon and Schuster, N.Y. 1985, σ. 253.

58. Πρβλ. J. Floud and W. Young, *Dangerousness and criminal Justice*. σε Sir Leon Radzinowicz (ed), *Cambridge Studies in Criminology*, XLVII, Heinemann, London 1981, σ. 22.

59. Πρβλ. A. J. Kahn, *Public policy and delinquency prediction*, σε Sir L. Radzinowicz and M.E. Wolfgang (eds), *Crime and Justice*, 2nd ed, vol III, Basic Books, N.Y. 1972, σ. 114, 117, 121.

60. Βλ. D. P. Farrington, *Individual differences and offending*, σε M. Tonry (ed), *The handbook of crime and punishment*, Oxford 1998, σ. 250.

61. Βλ. H. J. Eysenck, *Personality theory and the problem of criminality*, σε "Criminological perspectives", *όπ. π.*, σ. 91, 93 επ. -Ευστρ. Παπαθανασόπουλου, *Η έννοια της προεγκληματικής κατάστασης στη χάραξη αντεγκληματικής πολιτικής*, σε Ν. Κουράκη (επιμ.) «Μνήμη Π» (Ι. Δασκαλόπουλου, Κ. Σταμάτη, Χρ. Μπάκα), τ. Γ, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1996, σ. 973, 976.

62. Βλ. T. Black and P. Spinks, *Predicting outcomes of mentally disordered and dangerous offenders*, σε D. P. Farrington, R. Tarling (eds), *Prediction in Criminology*, N.Y., State University of N.Y. Press 1985, σ. 175, 181.

63. Βλ. H. J. Eysenck, *Crime and personality*, σε "Criminology", *όπ. π.*, σ. 93.

64. Πρβλ. P. Pollitz, *Εγκληματολογική ψυχολογία*, 1925, σ. 88, 92 επ., 99 -Χ. Δημόπουλου, *Η προεγκληματική επικινδυνότητα και τα μέτρα για την αντιμετώπισή της*, Α. Σάκκουλας 1988, σ. 118 -πρβλ. Στ. Αναγνωστάκη, *Ψυχολογία των διαφόρων εγκλημάτων*, Θεσ/κη 1980, σ. 119, 121, 166, όπου διατυπώνεται η άποψη ότι ο κοινός απατεώνας ή ο μεγαλοαπατεώνας έχουν υψηλό δείκτη νοημοσύνης ενώ ο μικροκλέφτης έχει ελλιπή νοημοσύνη.

65. Βλ. P. Pollitz, *όπ. π.*, σ. 93, P. Μούζιλ, *όπ. π.*, σ. 23, Χ. Δημόπουλου, *όπ. π.*, σ. 93.

66. Βλ. P. Μούζιλ, *όπ. π.*, σ. 54 -Για τον ολέθριο συνδυασμό βλακειάς και νοημοσύνης και τον «φωτισμένο» ηλίθιο βλ. M. Φ. Μπόξελ, *όπ. π.*, σ. 35, 228.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

στήματος και σε κάθε περίπτωση το I.Q., συνδέονται με τη γενετική και μπορεί να οδηγήσουν σε αθέλητες (involuntary) αντιδράσεις (ακόμα και βίαιες) αλλά δεν αποδεικνύουν εγγενή εγκληματική προδιάθεση,⁶⁷ ούτε αύξηση των κινδύνων λόγω του χαμηλού δείκτη ευφυΐας.⁶⁸

Η αρχή της ηδονής και η αρχέγονη (primaire) ψυχική ενέργεια σίγουρα δημιουργεί σε α-νόητους ανθρώπους «κακές συνήθειες». Αρκεί όμως αυτό για να θεωρηθούν επικίνδυνοι;⁶⁹ Από την άλλη η επικινδυνότητα του βλακός καλύπτεται πίσω από μια ατέλεια (immunité) μη-διάκρισης;⁷⁰ Υπάρχει όμως εγκληματική δυναμική σ' ένα αδύναμο πνευματικά άτομο;

Το χαμηλό I.Q. δεν μπορεί να δικαιολογήσει κάθε επικίνδυνη στάση ή συμπεριφορά.⁷¹ Η αστάθεια (labilité) και η επιθετικότητα (agressivité) που συμβάλλουν στο πέρασμα στην πράξη με βάση τις εντυπώσεις της στιγμής χωρίς σκέψη ούτε για τη φύση της ενέργειας ούτε για τις συνέπειες,⁷² συνιστούν μεν δύο κρίσιμα στοιχεία της επικινδυνότητας αλλά χρειάζεται ειδική κατά περίπτωση βιο-κοινωνική έρευνα για να διαπιστωθεί η οποιαδήποτε εγκληματογενής σχέση⁷³ (όπως π.χ. αν αισθάνεται φόβο ή ντροπή όταν εγκλημάται ή αν ο εγωκεντρισμός κινεί την ορμή).⁷⁴ Αν και σε κάθε περίπτωση τα φυσιολο-

γικά και νευρολογικά γνωρίσματα του ένοχου που βρίσκεται κάτω από το ψυχολογικό στρες της αποκάλυψης του εγκλήματός του⁷⁵ είναι περισσότερο έντονα στους ηλίθιους,⁷⁶ αυτό δεν αποδεικνύει εγκληματική ενοχή.

2. Αφού το I.Q. εκφράζει και πολιτισμικά χαρακτηριστικά μη-κληρονομητέα⁷⁷ και αφού η σύγκριση των I.Q. ανάμεσα σε παράνομους και μη δεν οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα⁷⁸ τότε η (όποια) ψυχομετρία (psychométrie) μπορεί να σταθμίζει το πνευματικό επίπεδο ενός ανθρώπου⁷⁹ αλλά δεν μετράει το εγκληματικό του δυναμικό. Ακόμα και αν συνδέσουμε τη βλακεία με την παρόρμηση (impulsivité) και την υποβολή (suggestibilité)⁸⁰ αυτό δεν οδηγεί νομοτελειακά σε εγκληματική α-νούσια βία.⁸¹

Ο ανόητος δεν είναι συνήθως βίαιος άρα δεν είναι και επικίνδυνος σύμφωνα με τα τρέχοντα κριτήρια της επικινδυνότητας.⁸² Ακόμα κι αν διαπιστωνόταν σχέση ανάμεσα στην ψυχοπάθεια και την επικίνδυνη/ εγκληματική συμπεριφορά αυτή η σχέση θα μπορούσε αναλογικά να ισχύσει και επί των μη-βίαιων ανόητων⁸³ άρα δεν οδηγεί σε ασφαλή συμπεράσματα.

Το δυναμικό κάθε ανόητου «εγκληματία» πολλές φορές λαθεμένα συνδυάζεται και με ιδιότητες της

67. Βλ. C. Ray Jeffery, An interdisciplinary theory of criminal behavior, σε W. Laufer and Fr. Adler (eds), *Advances in Criminological theory*, vol. 1, Transaction Publ., N.B./Oxford 1989, σ. 14 επ.

68. Βλ. T. Bennett, *Crime Prevention*, σε M. Tonry (ed), *The Handbook of Crime and Punishment*, Oxford 1998, σ. 376.

69. Βλ. Chr. Debuyt, La notion de dangerosité, maladie infantile de la Criminologie, σε *Criminologie: La dangerosité*, v. XVII, no 2, 1984, σ. 13.

70. Βλ. D. Barbier, Alice au pays des merveilles ou les difficultés de l'expert face à la dangerosité, σε D. Barbier (dir), *La dangerosité*, Privat, Toulouse 1991, σ. 25.

71. Πρβλ. Eric Shepherd, Assessing dangerousness in mentally subnormal patients, σε J. R. Hamilton and H. Freeman (eds), *Dangerousness: psychiatric assessment and management*, 1982, σ. 63.

72. Πρβλ. J. Pinatel, La société criminogène, Calmann-Lévy, Paris 1971, σ. 104-106.

73. Βλ. γενικότερα P. A. Brennan and A. Raine, Biosocial bases of antisocial behavior: psycho-physiological, neurological and cognitive factors, σε Fr. T. Cullen and R. Agnew, *Criminological Theory - Past to present*, 2nd ed, Roxbury Publ. Co, L.A. 2003, σ. 82-83.

74. Βλ. Α. Γιωτοπούλου - Μαγαλοπούλου, *Παραδόσεις Εγκληματολογίας*, α', Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1979, σ. 72, 96.

75. Πρβλ. Στ. Αναγνωστάκη, *Ψυχολογία των διαφόρων εγκλημάτων*, Αφοί Κυριακίδη, Θεσ/κη 1980, σ. 51.

76. Πρβλ. Ανδρ. Καπαρδής, *Ψυχολογία και Δίκαιο*, Μεσόγειος 2004, σ. 134 επ., 316.

77. Βλ. J. E. Conklin, *Criminology*, 2nd ed, MacMillan publ. co, N.Y. 1986, σ. 147.

78. όπ. π., σ. 148-149.

79. Βλ. G. Heuyer, *Les troubles mentaux*, Puf, Paris 1968, σ. 67-70.

80. όπ. π., σ. 75.

81. Πρβλ. J. Q. Wilson and R. J. Herrnstein, όπ. π., σ. 152.

82. Βλ. R. Tomasic, The dangerousness of dangerousness, σε "The dangerous offender - Prediction and assessment", *Proceedings of the Institute of Criminology*, Faculty of Law, University of Sydney 1997, σ. 13 επ.

83. όπ. π., σ. 21.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ράτσας του⁸⁴ ή με εκφυλιστικές ασθένειες.⁸⁵ Δεν είναι όμως εύκολο να εντοπίσουμε και να συσχετίσουμε την πνευματική ανεπάρκεια και την αντικοινωνική συμπεριφορά⁸⁶ με τέτοιες παραμέτρους. Ούτε το γενετικό υλικό αρκεί, ούτε το κληρονομικό φορτίο εξηγεί τα πάντα.⁸⁷ Ίσως ως εκφυλισμένοι (depraved) ή ως στερημένοι (deprived) οι διανοητικά καθυστερημένοι⁸⁸ να μην μπορούν να χρησιμοποιήσουν τη νοημοσύνη ως προληπτική ασπίδα/ θωράκιση⁸⁹ αλλά η απλοϊκότητα στον τρόπο εκτέλεσης των «εγκλημάτων», η εύκολη σύλληψη και η συνεχής υποτροπή⁹⁰ πόσο συμβατοί είναι με την επικινδυνότητα,⁹¹

Ποιόν κίνδυνο τελικά «προκαλούν» οι αποδεδειγμένα βλάκες;⁹²

Η γνωσιακή μειονεξία (disadvantage) δεν αρκεί για να καταστεί κάποιος εγκληματίας.⁹³ Χρειάζεται και η σχετική (εγκληματική) βούληση.

Δ. Ο εγκληματών ηλίθιος;

1. Ο εγκληματικός τύπος του «αδύναμου πνεύματος» (faible d' esprit) ή του βλακός (frappé d' imbecilité) συναντιέται τόσο στις κατηγοριοποιήσεις του *Lombroso* όσο και σ' αυτές του *Ferrí* [όπου κατατάσσεται στους «εγκληματίες από συνήθεια»

(d' habitude)].⁹⁴ Κατά τους *Lindesmith* και *Dunham* αυτή η κατηγορία από συνήθεια βρίσκεται στο μέσο των κατηγοριών από ατύχημα (accidentel) και κατ' επάγγελμα (professionnel).⁹⁵

Άλλοι κατατάσσουν τους oligοφρηνείς στους κλασικούς ψυχωτικούς εγκληματίες.⁹⁶

Αναλογικές λειτουργικές ομοιότητες ή ομολογικές καταβολές με άλλα είδη ζώων προκειμένου να θεμελιωθεί μια έσχατη ερμηνεία (ultimate explanation)⁹⁷ έχει μεν γενικότερο επιστημονικό ενδιαφέρον αλλά δεν μας απαντά στο κρίσιμο ερώτημα: γιατί ο ά-νους αντέδρασε ή ενήργησε έτσι τη συγκεκριμένη στιγμή; [εγγύτερη ερμηνεία (proximate explanation)].⁹⁸

Είναι ζήτημα νευρομεταβιβαστών που στέλνουν –μέσω νευρώνων– λάθος μηνύματα στον εγκέφαλο ή μήπως είναι έλλειψη κοινωνικής μάθησης;⁹⁹

Κατά τη γνώμη μας δεν υπάρχουν «τέρατα» μεταξύ των α-νόητων εγκληματιών.¹⁰⁰ Η όποια ποσοτική απόκλιση από τον ιδεατό τύπο του reasonable man¹⁰¹ και τα οποιαδήποτε επίπεδα χαμηλού I.Q. (feeble-mindedness) δεν μπορούν να συνδέσουν επιστημονικά –και όχι βέβαια δεισιδαιμονικά– την πνευματική δυσλειτουργία με τα τέρατα (monsters).¹⁰²

84. Πρβλ. *D. Browne*, Race issues in research on Psychiatry and Criminology, σε *D. Cook and B. Hudson* (eds), *Racism and Criminology*, Sage 1993, σ. 66 επ., *Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 31 επ.

85. Βλ. *Aug.-Ben. Morel*, Εκφυλισμός, σε *Ιακ. Φαρσεδάκη*, *Η εγκληματολογική σκέψη απ' την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, τευχ. Α', Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1990, σ. 139.

86. Πρβλ. *Sh. Hodgins*, Antisocial behavior of persons suffering from mental disorders, σε *W. Buikhuisen, S. A. Mednick* (eds), *Explaining criminal behavior*, Leiden, E.J. Brill 1988, σ. 145.

87. Πρβλ. *Ian Marsh*, *Sociology in focus*. Crime, Longman, N.Y./London 1986, σ. 11-13.

88. Βλ. *R. C. Monk*, *Taking sides –Clashing views on Controversial issues in Crime and Criminology*, 6th ed, Dushkin/ Mc Graw-Hill, Connecticut 2001, σ. 35 (απόψεις R. J. Herrnstein and Ch. Murray).

89. όπ. π., σ. 39.

90. Βλ. *R. Gassin*, όπ. π., σ. 461, *Στ. Αλεξιάδη*, *Οι διανοητικώς...*, όπ. π., σ. 48, 68 επ., *R. Blackburn*, *The psychology of criminal conduct*, 1993, σ. 188, *R. C. Monk*, όπ. π., σ. 39.

91. Βλ. *Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 45 επ.

92. Πρβλ. *Χ. Καρούζου*, *Σ. Τεπερίδη*, *Ε. Σιούτη*, *Ν. Μιχοπούλου*, *Ε. Λαμπάρα*, Εκτίμηση του κινδύνου βίαιης και επικίνδυνης συμπεριφοράς, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, Ιαν.-Φεβρ.-Μαρτ. 2002, σ. 46.

93. Βλ. *R. C. Monk*, όπ. π., σ. 49 (απόψεις Fr. Cullen and alias).

94. Βλ. *D. Szabo*, *Criminologie*, Presses Universitaires de Montréal 1965/70, σ. 239-240.

95. όπ. π., σ. 246.

96. όπ. π., σ. 243.

97. Πρβλ. *Marg. Grueter*, *Law and the Mind*. Biological origins of human behavior, Sage 1991, σ. 28-30.

98. όπ. π., σ. 37.

99. όπ. π., σ. 58 –βλ. *Ν. Φωτάκη*, όπ. π., σ. 70.

100. Πρβλ. *J. Conrad*, *The dangerous and the endangered*, Lexington Books, Mass. 1985, σ. 75.

101. Πρβλ. *Χ. Δημόπουλου*, όπ. π., σ. 98.

102. Βλ. *Don C. Gibbons*, *Talking about crime and criminals*, Prentice Hill, N.J. 1994, σ. 132 – βλ. γενικά *H.H. Goddard*, *Feeble Mindedness, its causes and consequences*, N.Y. 1914

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Η νεο-λομπροζιανού χαρακτήρα αναζήτηση βαθιάς σχέσης ανάμεσα στην ελαττωμένη διανοητική ικανότητα και το έγκλημα στηρίζεται στην ηθική μικρόνοια (moral imbecility) που συνιστά «αδελφή κατάσταση με αυτήν της ηθικής παραφροσύνης (moral insanity)». ¹⁰³ Πολλοί ισχυρίζονται ότι οι βλάκες τελούν εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας και κατά των ηθών (pudeur) αφού η πνευματική ανεπάρκεια συνδέεται με την ανηθικότητα άρα και με το έγκλημα. ¹⁰⁴

Ο ολιγοθυμικός (oligothymique) έχει ιδιαίτερο πρόβλημα στο συν-αισθηματικό επίπεδο (effectif) ¹⁰⁵ και είναι πιθανό η διανοητική καθυστέρηση να συνδυάζεται με καταστροφή ηθικών αρχών. ¹⁰⁶ Τούτο όμως δεν οδηγεί σε επιθετική εχθρότητα ¹⁰⁷ αλλά λόγω της έλλειψης αυτοσυνειδησίας ¹⁰⁸ το φυσικό ή πνευματικό ελάττωμα μετεξελίσσεται ευκολότερα σε αιτία και η κακιά στιγμή σε αφορμή. ¹⁰⁹ Δεν πρόκειται για διαστροφή συνείδησης ή ηθικής αλλά για ασυνείδητα και ακατ-ανόητα κίνητρα. ¹¹⁰ Κάτι σαν έγκλημα φαντασίας, ¹¹¹ χαρακτηριστικό των λομπροζιανών εγκληματοειδών τύπων. ¹¹²

2. Οι εγκληματολογικοί τύποι των διανοητικά καθυστερημένων (οργανικοί, εκ γενετής, ενεργητικοί, ιδεοκινητικοί, αισθηματικοί, άστατοι, παθητι-

κοί) ¹¹³ συνδυάζονται και με τη διάπραξη ορισμένων εγκλημάτων (κατά των ηθών, κλοπής, πορνείας) ¹¹⁴ ή με την εκμετάλλευσή τους από τρίτους. ¹¹⁵

Από τη μια λοιπόν λίγοι φόνοι, ¹¹⁶ αρκετά εγκλήματα «κατά των ηθών» ¹¹⁷ κι από την άλλη αρκετοί που πέφτουν θύματα. ¹¹⁸ Οι subnormal ή μετρίως (moderately) καθυστερημένοι (λόγω μικρής διατάραξης της προσωπικότητας) δεν τελούν σοβαρά εγκλήματα όπως π.χ. ανθρωποκτονίες αλλά αποπειρώνται σεξουαλικά εγκλήματα. ¹¹⁹ Συνήθως «χρησιμοποιούνται» από άλλους έξυπνους εγκληματίες για να (φαίνονται ότι) κάνουν τη δουλειά και να συλλαμβάνονται αυτοί στη θέση τους. ¹²⁰

Οι κρατούσες απόψεις συνεπώς είναι ότι ο ά-νους δεν μπορεί να συνεκτιμήσει τη διαντίδραση με τους άλλους και να προβλέψει ¹²¹ γι' αυτό και συλλαμβάνεται από πολύ νέος ή και υποτροπιάζει ευκολότερα από τους άλλους δράστες. ¹²² Το *iter criminis* και το *reasoning* του ανόητου έχουν δική τους «λογική» αλλά η θεατότητα του ηλίθιου εγκληματία είναι μεγάλη καθώς δεν ξέρει να κρύβεται ¹²³ κι αυτό προκαλεί πολλές φορές ερευνητική και στατιστική σύγχυση και αμηχανία.

Οι πνευματικοί *débiles* βάρους εντάσσονται στους αβελτίωτους υπότροπους ¹²⁴ ιδίως όταν είναι

103. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, *Εγκληματολογία*, Δ' εκδ., Σάκκουλας, Θεσ/κη 2004, σ. 56 επ. –βλ. και εισαγωγή Γ. Πανούση, Ο Lombroso και ο εγκληματιομορφισμός –Μια διαχρονική σχέση, σε *Τσέζαρε Λομπρόζο, Ο εγκληματίας άνθρωπος*, μτφ. Μπ. Άννινος, Κάκτος, Αθήνα 2002, σ. 14-16.

104. Βλ. J. Pinatel, *όπ. π.*, σ. 40, 71.

105. Βλ. Em. Mira y Lopez, *όπ. π.*, σ. 247.

106. Βλ. Μ. Γ. Στριγγάρη, *Παρορμητικά εγκλήματα*, 1941, σ. 60.

107. Πρβλ. Δ. Ι. Ζωγέ, *Σχέση επιθετικότητας και εγκληματικότητας στη σχιζοφρένεια*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1985, σ. 11.

108. Πρβλ. Θ. Α. Λαχανά, *Σχιζοφρένεια και εγκληματικότητα*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1966, σ. 10.

109. Πρβλ. Alexander – Staub, *Ο εγκληματίας και οι δικαστές του*, μτφ. Κ. Α. Μεραναίος, Ωρίων 1943, σ. 25.

110. Πρβλ. *όπ. π.*, σ. 55-56.

111. Πρβλ. *όπ. π.*, σ. 64.

112. Βλ. P. Pollitz, *Εγκληματολογική ψυχολογία*, μτφ. Α. Δαλέξιου, Χρ. Δελένδα, εκδ. Νάρκισσος 1925, σ. 23, P. Μούζιλ, *όπ. π.*, σ. 42 επ.

113. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, *όπ. π.*, σ. 72.

114. *όπ. π.*, σ. 48, 64, 80.

115. *όπ. π.*, σ. 47, 49, Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, *όπ. π.*, σ. 99.

116. Βλ. Στ. Αναγνωστάκη, *όπ. π.*, σ. 38, Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, *όπ. π.*, σ. 98.

117. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, *όπ. π.*, σ. 58.

118. Βλ. Τ. Ηλιόπουλου, *Ποινικό Δίκαιο*, *όπ. π.*, σ.148-170.

119. Βλ. Eric Shepherd, *Assessing Dangerousness in mentally subnormal patients*, σε J. R. Hamilton and H. Freeman, *Dangerousness: psychiatric assessment and management*, Gaskell, The Royal College of psychiatrists, London 1982, σ. 61, 62.

120. *όπ. π.*, σ. 62, G. Heuyer, *όπ. π.*, σ. 76-77.

121. Βλ. P. Bouzat et J. Pinatel, *όπ. π.*, σ. 421-422.

122. Βλ. J. E. Hall Williams, *όπ. π.*, σ. 50.

123. Πρβλ. Ηλ. Δασκαλάκη, *Η Εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα, Α. Σάκκουλας 1985, σ. 85.

124. Βλ. Em. Mira y Lopez, *όπ. π.*, σ. 228.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ευερέθιστοι¹²⁵ και προβαίνουν σε παρορμητικά εγκλήματα.¹²⁶ Μάλιστα αν το χαμηλό I.Q. συνδυαστεί με υπερκινητικότητα και παρορμητικότητα ή αν ένας μη-ευφυής νέος ενταχθεί σε «ομάδα δρόμου» τότε οι πιθανότητες διάπραξης εγκλήματος αυξάνουν.¹²⁷ Αυτές οι διαπιστώσεις δεν απαντούν όμως στο βασικό ερώτημα.

3. Αντί ν' αναζητούμε ματαιώς και γενικώς τη σχέση олиγοφρενίας και εγκληματικότητας¹²⁸ θα ήταν χρήσιμο να εντοπίσουμε τη «νοσηματοδοτική λειτουργία» του εγκλήματος που διέπραξε ένας άνους.¹²⁹ Κυρίως σε πόσα συναισθήματα αντιστοιχεί.¹³⁰

Οι ενέργειες του α-νόητου δεν είναι «αυτόματες» όπως του παρορμητικού άρα δεν είναι πάντοτε χωρίς πρόθεση (unintentional).¹³¹ Ακόμα και η αποδεδειγμένη βλακεία δεν αίρει υποχρεωτικά την ταπεινότητα των κινήτρων¹³² κατά τη διάπραξη του εγκλήματος.

Τα εγκλήματα του βλακός δεν έχουν κατά βάση χρησιμοθηρικό χαρακτήρα (π.χ. κλοπή για αύξηση περιουσίας) και τελούνται ανυπόκριτα (sans dissimulation).¹³³ Τί συμβαίνει όμως όταν α-νόητα άτομα διαπράττουν ευφυή εγκλήματα;¹³⁴ Μήπως

πρέπει αντί για γενικό δείκτη ευφυΐας να μετράμε τη μεταβλητή της (μη-)ευφυΐας σε συνάρτηση με συγκεκριμένο έγκλημα;¹³⁵

Άλλο π.χ. ο εμπρησμός ή το σεξουαλικό έγκλημα που διαπράττει ένας ά-νους κι άλλο ο φόνος.¹³⁶

Εξ άλλου η αστάθεια, η υποβλητικότητα, η υπερκινητικότητα, η παθητικότητα, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, δεν χαρακτηρίζουν όλους τους α-νόητους.¹³⁷

Η βιολογική βάση της προσωπικότητας («moi» inférieur) επηρεάζει τις πνευματικές λειτουργίες («moi» supérieur).¹³⁸ Όμως στο σύνολο της ανθρωπίνης ύπαρξης θα βρούμε την αλήθεια και όχι σε επιμέρους συστατικά.¹³⁹ Άλλο το εγκληματικό μυαλό (criminal mind)¹⁴⁰ κι άλλο το χαμηλής ευφυΐας μυαλό (mind).

Αναρωτιέμαι αν πράγματι υπάρχει ένοχη σκέψη (guilty mind)¹⁴¹ στον α-νόητο ή μήπως η εμφάνισή του και η ευκολότερη σύλληψή του από την αστυνομία¹⁴² μας πείθει για το μη «ενσυνείδητον της πράξης».¹⁴³

Το ερώτημα είναι αν είναι εφικτό χωρίς πνευματική διαύγεια και ικανότητα διάκρισης¹⁴⁴ να θεμελιωθεί νοηματική συνάρτηση ανάμεσα στα κίνητρα και στην πράξη.¹⁴⁵ Η απάντηση δεν είναι τόσο αυτο-νόητη.

125. Βλ. *Ανθ. Χάιδου*, όπ. π., σ. 80.

126. Βλ. *Δ. Μ. Στριγγάρη*, Παρορμητικά εγκλήματα, εκδ. Μ. Σαλιβέρου, Αθήνα 1941, σ. 57-58.

127. Βλ. *D. P. Farrington*, Individual differences and offending, σε *M. Tonry* (ed), *The Handbook of Crime and punishment*, Oxford University Press, Oxford 1998, σ. 249-251, 253 -Για το IQ των συμμετεχόντων σε συμμορίες βλ. *J. Q. Wilson and R. J. Herrnstein*, όπ. π., σ. 294, *Μ. Πόθου*, Εγκληματικά περιοχάι και συμμορίαί ανηλίκων, ΕΚΚΕ, Αθήνα 1971, σ. 119, 134.

128. Βλ. σχετικές έρευνες, σε *Ανθ. Χάιδου*, όπ. π., σ. 81-82.

129. Προβλ. *Π. Μούζιλ*, όπ. π., σ. 55.

130. όπ. π., σ. 55.

131. Βλ. *J. Floud and W. Young*, όπ. π., σ. 37.

132. Προβλ. *Α. Καράμπελα*, Τα κίνητρα των εγκληματικών πράξεων και η σημασία τους στον ελληνικό ποινικό κώδικα, *ΝοΒ* 33, 4-5, 1985, σ. 580 επ.

133. Βλ. *R. Gassin*, *Criminologie*, 4éd, Dalloz, Paris 1998, σ. 469.

134. Προβλ. *P. Bouzat et J. Pinatel*, όπ. π., σ. 410 (υποσ. 2).

135. όπ. π., σ. 419.

136. όπ. π., σ. 419.

137. όπ. π., σ. 420-421.

138. Προβλ. *B. di Tullio*, Bio-criminogénèse, σε *Actes du II ème Congrès International de Criminologie* (Paris - Sorbonne, Sept 1950), Puf Paris 1955, σ. 22-23.

139. όπ. π., σ. 4-6.

140. Βλ. *J. Livingston*, *Crime and Criminology*, 2nd ed, Prentice Hall, N.J. 1996, σ. 329.

141. Βλ. *L. Katz*, *Bad acts and guilty minds*, The University of Chicago Press 1987, σ. 165 επ., 302 επ.

142. Προβλ. *Sh. Hodgins*, *Les malades mentaux face à la justice criminelle*, σε *D. Szabo et M. LeBlanc* (dir), *Traité de Criminologie empirique*, Les Presses de l' Université de Montréal, 2ed 1994, σ. 328.

143. Προβλ. *Ι. Δασκαλόπουλου*, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, τόμος πρώτος, τεύχ. πρώτον, Αφοί Τζάκα, Αθήνα 1972, σ. 26 επ.

144. όπ. π., σ. 33, 58.

145. όπ. π., σ. 55.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Ο α-νόητος διαπράττει ακατ-ανόητα (και για τον ίδιο) εγκλήματα καθώς το στίγμα της βλακείας¹⁴⁶ του δημιουργεί σύμπλεγμα κατωτερότητας ή αναισθησίας¹⁴⁷ που κι αυτό με τη σειρά του διευκολύνει την εγκληματογένεση,¹⁴⁸ αλλά τούτο δεν σημαίνει ότι η «υποκριτική» βλακεία δεν είναι κι αυτή μέσα στο παιχνίδι των (εγκληματικών) σχέσεων.¹⁴⁹

Κατά κανόνα ο ά-νους εγκληματίας δεν ταυτίζεται με τον εγκληματία που διαπράττει βλακώδη λάθη κατά την εκτέλεση της πράξης του.¹⁵⁰ Η βούλησή του δεν μπορεί να μετρηθεί «κατά το μήκος της σκέψης»¹⁵¹ και δεν είναι βέβαιο ότι παράγει σαφή εγκληματική απόφαση,¹⁵² διότι κατά κανόνα η μη ευφυΐα δεν παράγει ενεργητική θέληση.¹⁵³ Τα εξωτερικά ερεθίσματα δεν εντυπώνονται στον εσωτερικό κόσμο μέσω της αντίληψης κι έτσι η φαινομενική πραγματικότητα καθίσταται η μόνη που αντανακλάται στο υποκείμενο.¹⁵⁴ Πρόκειται για μια διαρκή πλάνη¹⁵⁵ και για μια σταθερή έλλειψη διάκρισης.¹⁵⁶

Η αφυΐα¹⁵⁷ δεν συνιστά όμως πάντοτε αναγκαστικά αρνητικό μέγεθος καθώς ο βλάκας μπορεί να δείξει αρνητική δημιουργικότητα.¹⁵⁸ Μήπως κάτι

τέτοιο συμβαίνει με ορισμένα εγκλήματα των μη ευφυών ανθρώπων;

Η βλακεία ως παθολογία μπορεί να οδηγήσει σε εγκληματικές παρορμήσεις¹⁵⁹ αλλά χρειάζεται και μια νοσηρή θέληση¹⁶⁰ για να χαρακτηριστεί «έγκλημα». Από τη μία η αυτο-αντίληψη και η πλήρης γνώση των ηθικών κανόνων της ομάδας διακρίνει τον άνθρωπο από το «ζώο»¹⁶¹ κι από την άλλη ο διανοητικά καθυστερημένος δεν είναι πάντοτε ένας δράστης εγκλήματος υπεράνω κάθε υποψίας πρόθεσης. Για να καταλάβουμε αν πρόκειται για μια οιονεί-διαδραμάτιση στην πράξη, για θεατρικο-παιδιαρώδη εκδήλωση¹⁶² ή για την απέλπιδη προσπάθεια επι-βίωσης χωρίς πνευματικά προσόντα,¹⁶³ χρειάζεται έρευνα. Οι ανόητοι παρασύρονται πάντοτε από την αρχή της ηδονής¹⁶⁴ ή και από αισθήματα μειονεξίας¹⁶⁵ ή μήπως μέσα από/ στην εγκληματική πράξη βρίσκουν συχνά μια ιδιόρρυθμη ισορροπία;

Το μικρο-κύκλωμα (micro-circuit) των σκέψεων και αντιλήψεων πολλές φορές συνδυάζεται και με την ευχαρίστηση (pleasure) του εγκληματείν.¹⁶⁶

Πέραν ή πλάι στην γενικόλογη κοινωνιο-εγκληματογένεση,¹⁶⁷ που συνιστά μια νέα μορφή «εγκλη-

146. Για τα εκατοντάδες «κοσμικά επίθετα» του βλακός βλ. Δ. Χαριτόπουλου, *όπ. π.*, σ. 39-42.

147. *όπ. π.*, σ. 47.

148. Βλ. *Ευαγγ. Λεμπέση*, *όπ. π.*, σ. 57, 67, Δ. Χαριτόπουλου, *όπ. π.*, σ. 90-91.

149. Βλ. Εκείνος που τον βλάκα παριστάνει την υπέρτατη σοφία φτάνει (Dionysius Cato, *Distichi*, βιβλ. II), αναφέρεται από Θ. Καρζή, *όπ. π.*, σ. 57 – βλ. επίσης P. Μουζιλ, *όπ. π.*, σ. 52, M. Φ. Μπόξελ, *όπ. π.*, σ. 135.

150. Βλ. H. Staub, *όπ. π.*, σ. 26.

151. Βλ. Δ. Ν. Δαμασκηνού, *Έγκλημα και βούλησις*, Στ. Ταρουσόπουλου, Αθήνα 1932, σ. 16.

152. *όπ. π.*, σ. 28.

153. *όπ. π.*, σ. 29-30.

154. *όπ. π.*, σ. 56, 58, 83 επ.

155. *όπ. π.*, σ. 63, 94.

156. *όπ. π.*, σ. 94.

157. Βλ. Κ. Παπαγιώργη, Το πάθος της βλακείας, *Κόσμος του Επενδυτή*, 30/6-1/7/07.

158. Βλ. Δ. Κούρτοβιχ, Η βλακεία πέρα από τους βλάκες, *Ιδεοδρόμο*, Τα Νέα 12-13/4/08.

159. Βλ. B. R. Garofalo, *Criminology*, transl. by R.W. Millar, Patterson Smith, N.J. 1968, σ. 96.

160. Πρβλ. L. Négrier-Dormoui, *Criminologie*, Litec, Paris 1992, σ. 38.

161. Πρβλ. M. Gruter, Biologically based behavioral research and the facts of law, σε M. Gruter and P. Bohannan (eds) *Law, Biology and Culture. The evolution of Law*, Ross. Erikson Inc, Santa Barbara 1983, σ. xvi.

162. Πρβλ. Q. Debray, Ο ψυχοπαθητικός, μτφ. Ι. & P. Ράλλης, Χατζηνικολή 1986, σ. 15.

163. Πρβλ. G. L. Ponti, *Compendio di Criminologia*, Cortina, Milano, 2ed, 1980, σ. 412-413.

164. Βλ. J. P. Lilly, Fr. T. Cullen, R. A. Ball, *Criminological Theory Context and consequences*, Sage 1989, σ. 39, Α. Γιωτοπούλου – Μαργακοπούλου, *όπ. π.*, σ. 96.

165. Βλ. Α. Γιωτοπούλου – Μαργακοπούλου, *όπ. π.*, σ. 96.

166. Βλ. M. Presdee, *Cultural Criminology and the Carnival of Crime*, London/ NY, Routledge 2000, σ. 15, 21, 27.

167. Βλ. J. M. Van Bemmelen, Socio- criminogénèse, σε *Actes du IIe Congrès International de Criminologie* (Paris – Sorbonne, Sept. 1950), Paris, Puf 1955, σ. 166-167.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ματολογικής απλοποιητικής προσέγγισης»,¹⁶⁸ πρέπει να σταθεί αξιόπιστα μια συγκεκριμένη και εξατομικευμένη απάντηση για τα διαρκή ή περιστασιακά γνωρίσματα ή τις όποιες σταθερές ιδιότητες του «χαζούλη» εγκληματία της πλαϊνής πόρτας.¹⁶⁹

Αναφερόμαστε συνεχώς σε *acteur social* (λες και πρόκειται για έναν όρο-κλειδί) και αρνούμαστε να διακρίνουμε τον *acteur psychique* ή τον *acteur existentiel*.

Ε. Ο «αθώος» ηλίθιος εγκληματίας;

1. Το αντικείμενο του άρθρου δεν αφορά στον ποινικό καταλογισμό ή τη θεραπευτική μεταχείριση των α-νόητων εγκληματιών.¹⁷⁰

Θέση μας πάντως παραμένει ότι κάθε περίπτωση είναι διαφορετική όχι μόνο κατά βαθμό I.Q. αλλά και κατά ένταση, συνειδητότητα, θολή εικόνα της πραγματικότητας.

Ο ανίκανος να αντιληφθεί πλήρως το άδικο της πράξης του ή και να συμμορφωθεί με την περί δικαίου αντίληψη (άρθρο 34 Π.Κ.) σε μόνιμη βάση συνήθως πάσχει από άλλη ασθένεια η οποία έχει ως συνέπεια την ολιγοφρένεια. Διαφορετικά στις περισσότερες περιπτώσεις η δυνατότητα αντίληψης

ή συμμόρφωσης μπορεί να εξασθενούν σε συγκεκριμένη περίπτωση ή κατάσταση (άρθρο 36 Π.Κ.).¹⁷¹

Το «ανθρωπίνως αδύνατον της συμμορφώσεως» εμπεριέχει και το στοιχείο του νοητικού ελαττώματος,¹⁷² της απόκλισης από τη συνήθη νοημοσύνη,¹⁷³ της ψυχικής ανωμαλίας κατά την ανάπτυξη που αίρει την πνευματική υγεία.¹⁷⁴ Η πνευματική συσκότιση (προσωρινή ή διαρκής) δεν συμβαδίζει με συνείδηση ενεργειών¹⁷⁵ καθώς η βλακεία ταυτίζεται ως προς την έλλειψη ικανότητας καταλογισμού με τη φρενοπάθεια.¹⁷⁶

Πρέπει συνεπώς να εξετάζεται ανάμεσα στα άλλα αν ο ά-νους δράστης μπορεί να αισθανθεί ενοχή ή τύψεις,¹⁷⁷ αν δηλαδή ταυτίζεται ή όχι πλήρως ή μερικώς με την πράξη του.¹⁷⁸ Αν δηλαδή ενοχή (*culpabilité*), επικινδυνότητα (*dangerosité*) και ηθική ευθύνη (*responsabilité morale*)¹⁷⁹ μπορούν να συν-ευρεθούν στο έγκλημα του α-νόητου.

Η κοινή περί βλακείας άποψη, η νομική αξιολόγηση και η αυστηρή επιστημονική διάγνωση δεν συμπίπτουν πάντοτε.¹⁸⁰ Μπορεί ο διανοητικός συντελεστής να διαφοροποιεί και την ποινική ευθύνη σε ακαταλόγιστο ή ελαττωμένου καταλογισμού (άρθρα 34-36 Π.Κ.),¹⁸¹ αλλά το κάτω των 70 βαθμών I.Q. κά-

168. Για τους *simplificateurs* βλ. *L. Radzinowicz, Où en est la Criminologie?*, Paris, Cujas 1965, σ. 3.

169. Προβλ. *Th. Sellin, A sociological approach*, σε *M. E. Wolfgang, L. Savitz, N. Johnston, The sociology of crime and delinquency*, 2nd ed, N.Y., John Wiley and Sons, Inc. 1970, σ. 4.

170. Βλ. αντί άλλων *Χρ. Δέδε, Καταλογισμός και ανθρωπινή δυνατότης*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1975, σ. 19, 59 επ., 95, *Αγγ. Κωνσταντινίδη, Ζητήματα της διατάραξης των πνευματικών λειτουργιών ή της συνείδησης και νομική αξιολόγησή τους*, *ΠοινΧρ ΝΗ'* (2008), σ. 194 -*Ι. Δασκαλόπουλου, Στοιχεία...*, όπ. π., σ. 28 -Για τα θεραπευτικά μέτρα σε ανήλικους ψυχικά πάσχοντες (άρθρο 123 § 1 Π.Κ.) βλ. *Αγγ. Πιτσελά, Μ. Φίλου, Η θεραπευτική αντιμετώπιση των ανήλικων δραστών στο πεδίο του Ποινικού Δικαίου*, σε *Α. Κουτσουράδη κ.ά. (επιμ.) Ψυχιατρική και Δίκαιο*, 2008, σ. 67.

171. Βλ. *Αρ. Χαραλαμπίκη, Διάγραμμα Ποινικού Δικαίου -Γενικό Μέρος, Δ' εκδ.*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1999, σ. 201-202, *Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο, γ' εκδ.*, Παπαζήσης, Αθήνα 1984, σ. 201_ βλ. γενικότερα *Τ. Σαζ, Νόμος, Ελευθερία και Ψυχιατρική*, Αρχιπέλαγος 2007.

172. Βλ. *Αλ. Κατσαντώνη, Ποινικόν Δίκαιον. Γενικόν Μέρος -τόμος πρώτος*, Παρισιάνου, Αθήνα 1972, σ. 347 -βλ. και ΑΠ 409/1962.

173. Βλ. *Ν. Φωτάκη, Η ανικανότης προς καταλογισμόν από δικαστικής-ψυχιατρικής απόψεως*, *ΠοινΧρ ΙΗ'* (1968), σ. 2-7 (και τις εκεί θεωρητικές προσεγγίσεις).

174. Βλ. *Ι. Γεωργάκη, Ποινικό Δίκαιο, Διδακκαλία*, Α. Σάκκουλας, Αθήνα 1991, σ. 31.

175. Προβλ. αγόρευση εισαγγ. Α.Π. Κ. Κόλλια, σε ΑΠ 41/1966, *ΠοινΧρ ΙΣΤ'* (1966), σ. 157: «Για την ύπαρξη ποινικής ευθύνης απαιτείται διάνοια και θέληση».

176. Βλ. ΑΠ 433/1933, *ΠοινΧρ Δ'* (1954), σ. 90.

177. Προβλ. *M. Guttmacher, La psychologie du meurtrier*, Puf, Paris 1965, σ. 46-54.

178. Προβλ. *Fr. Alexander et H. Staub, Le criminel et ses juges*, Gallimard, Paris 1938, σ. 88.

179. Προβλ. *Michel van de Kerchove, Culpabilité et dangerosité*, σε *Chr. Debuyst (dir), Dangerosité et justice pénale*, Masson, Genève 1981, σ. 295, 299 επ.

180. Προβλ. *Στ. Αλεξιάδη, όπ. π.*, σ. 40-41.

181. όπ. π., σ. 118.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

νει τον νομοθέτη να «σηκώνει ψηλά τα χέρια του»¹⁸² και να στρέφεται προς τους πραγματογνώμονες.

Η περί βλακείας πραγματογνωμοσύνη γιατρών και ψυχολόγων,¹⁸³ παρά την ασυμφωνία ως προς τον ορισμό και τις πολλές βαθμίδες βλακείας,¹⁸⁴ πρέπει να συμπίπτει στον «απερίσκεπτο» και απρόβλεπτο τρόπο δράσης του βλακός.¹⁸⁵ Ίσως στην περίπτωση αυτή να ήταν προτιμότερη μια εγκληματολογική πραγματογνωμοσύνη, η οποία είναι η μόνη που μπορεί να εντοπίσει «μεταμφιεσμένες» προθέσεις.¹⁸⁶

2. Μολονότι είναι δυσχερές να διακρίνει κανείς την ικανότητα της θέλησης (capacity of will), δηλαδή την ελευθερία επιλογών κατά τη διάρκεια της ενέργειας του βλακός (ευθύνη) και το κίνητρο που τον ώθησε να πράξει (ενοχή),¹⁸⁷ αναρωτιέμαι αν είναι προτιμότερο να εντάσσουμε τη βλακεία στις συγγενείς καταστάσεις τρέλλας (états voisins de la démence)¹⁸⁸ και να οδηγούμαστε σε μειωμένη ικανότητα καταλογισμού¹⁸⁹ ή να εξετάζουμε σε περισσότερο βάθος κάθε περίπτωση.

Είναι άλλης τάξης θέμα η προστασία του κοινού από το έγκλημα και η αξιοπιστία των πραγματογνώμων¹⁹⁰ και άλλο η αναγνώριση σ' ένα βλάκα εγκληματικής ικανότητας και επικινδυνότητας, δηλαδή εγκληματικής προσωπικότητας¹⁹¹ ή η πλήρης «απαλλαγή» και «αθώωσή του».

Το κρίσιμο ποινικό ερώτημα είναι αν ο πραγμα-

τικός βλάξ μπορεί από νομική άποψη να διαπράξει «έγκλημα» και να θεωρηθεί ή και να αντιμετωπισθεί ως «εγκληματίας».¹⁹² Εάν δηλαδή αυτό το ατελές έγκλημα¹⁹³ (ελλείψει καταλογισμού) θα μπορούσε να χαρακτηρίζεται αλλιώς, π.χ. ως οιονεί – εγκληματική (quasi criminal) «εκτροπή».¹⁹⁴

Η πνευματική αδυναμία να συνειδητοποιεί τις συνέπειες της (όποιας) πράξης του ή να ελέγξει λογικά τη συμπεριφορά του δεν πρέπει απλώς να αίρει την ποινική του ευθύνη¹⁹⁵ αλλά και τον άδικο χαρακτήρα της πράξης του. Όταν αποδεικνύεται (μέσω πραγματογνωμοσύνης) αιτιώδης συνάφεια ανάμεσα στα αντικειμενικά φαινόμενα και τις προσωπικές αναπαραστάσεις και συναισθήματα (emotions)¹⁹⁶ τότε σημαίνει ότι ούτε ο δράστης ούτε η κοινωνία ούτε η δικαιοσύνη πρέπει να βλέπουν στην πράξη «ένα έγκλημα».

Σε κάθε περίπτωση η πνευματική αδυναμία (feeble-mindedness) εξαιρεί τον ηλίθιο από την ποινική ευθύνη¹⁹⁷ εφόσον η νοσογραφική καταγραφή του τριγώνου «παρατηρητής – παρατηρούμενος – επιστημονικό σύστημα»¹⁹⁸ φωτίζει (και δεν συσκοτίζει) τη διανοητική κατάσταση του δράστη.

Από εγκληματολογική όμως άποψη ο φόβος του κοινού για την επικινδυνότητα του βλακός δεν πρέπει να εξαρτάται από επιστημονικές διαμάχες ή υποθέσεις¹⁹⁹ αλλά και δεν πρέπει να επαφίεται η

182. όπ. π., σ. 43, 118, G. Canepa, όπ. π., σ. 127, R. Blackburn, όπ. π., σ. 187.

183. Βλ. *Εναγγ. Λεμπέση*, όπ. π., σ. 54.

184. Βλ. I. Ηλιόπουλου, όπ. π., σ. 148-170 – Δ. Χαριτόπουλου, όπ. π., σ. 22.

185. Βλ. Δ. Χαριτόπουλου, όπ. π., σ. 27, 59.

186. Βλ. Γ. Πανούση, *Εγκληματολογική πραγματογνωμοσύνη, Ποινικός Λόγος*, τ. 6/2001, σ. 2605-2612.

187. Βλ. J. Bernheim, *Instructory report*, σε "Studies on criminal responsibility and psychiatric treatment of mentally ill offenders", European Committee on Crime Problems, Council of Europe, vol. XXIV, Strasbourg 1986, σ. 16.

188. όπ. π., σ. 16-17.

189. Βλ. H.-L. Schreiber, *Definitions of criminal responsibility and of psychological and pathological factors which may mitigate or exclude such responsibility*, σε "Studies...", όπ. π., σ. 33.

190. Βλ. O. St. Dalgard, *Problems arising from the use of psychiatric expertise to assess mitigation or exclusion of criminal responsibility*, σε "Studies...", όπ. π., σ. 54-55 – βλ. και G. Canepa, *Criminologie et psychopathologie en perspective clinique*, σε R. Cario et A.-M. Favard (dir), *La personnalité criminelle*, érès, Toulouse 1991, σ. 47.

191. όπ. π., σ. 50.

192. Βλ. Στ. Αλεξιάδη, *Οι διανοητικώς...*, όπ. π., σ. 14.

193. Βλ. Ν. Χωραφά, *Ποινικόν Δίκαιον*, τ. Α', εκδ. 8η, Θεσ/κη 1966, σ. 3.

194. Βλ. άποψη Κ. Schneider, σε Ν. Φωτάκη, όπ. π., σ. 2.

195. Πρβλ. Sh. Hodgins, όπ. π., σ. 335.

196. Βλ. J. Bernheim, όπ. π., σ. 15.

197. Βλ. H.-L. Schreiber, όπ. π., σ. 36-40.

198. Πρβλ. J. Kellens, *Eléments de Criminologie*, 1998, σ. 177.

199. όπ. π., σ. 178.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

γενικευμένη «αθωότητά» του στο γενικό περί έλλειψης καταλογισμού θεώρημα. Η ταύτιση της ιδιωτείας με την παραφροσύνη (démence) ως προς την εφαρμογή του Ποινικού Κώδικα δεν πρέπει να γίνεται οιονεί-αυτόματα.²⁰⁰ Κάθε διανοητική υστέρηση, ως μη-φυσιολογική κατάσταση,²⁰¹ δεν αναιρεί τον ad hoc καταλογισμό.

Η βλακεία θεμελιώνει έλλειψη ικανότητας προς καταλογισμό²⁰² μόνον όταν το βιολογικό και ψυχολογικό στοιχείο συνυπάρχουν και συλλειτουργούν.²⁰³ Για να μην εκλαμβάνεται ως μια ακόμα ελαστική εφαρμογή του abuse excuse²⁰⁴ η σχετική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά αιτιολογημένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη.

Αν για ορισμένους ο παράφρων έχει (φυλαγμένη) θέση στον κόσμο της εγκάθειρξης,²⁰⁵ ο «πτωχός τω πνεύματι» δεν καθίσταται μακάριος επειδή γλιτώνει την ποινή (λόγω βλακείας)²⁰⁶ αλλά επειδή πράγματι δεν είχε εγκληματική σκέψη, γνώση, θέληση.

Πολλές φορές βέβαια αυτό το «τεκμήριο» πηγάζει περισσότερο από τη δικαιολογική παρά από την πραγματικότητα. Έτσι π.χ. το ατιμώρητον του ευήθους που επιχείρησε απρόσφορη απόπειρα υπερβαίνει την ποιοτική ηθική και βουλητική επένεργεια των κινήτρων²⁰⁷ και θεμελιώνεται σε μια

αξιολογική δικαιολογική ποσοτική εκτίμηση του νομοθέτη και του δικαστή.²⁰⁸ Το απρόσφορο μέσο και το απρόσφορο αντικείμενο υπερισχύουν ή ενισχύουν τη βλακεία του δράστη και καθιστούν την ενέργεια αντικειμενικά και υποκειμενικά ακίνδυνη άρα και ποινικά αδιάφορη.²⁰⁹

Βέβαια στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να πρόκειται «περί μεγάλης βλακείας»²¹⁰ και όχι απλής ανοησίας, ώστε ν' αποκλείεται τόσο η υποκρισία όσο και η επικινδυνότητα.

Ο άνθρωπος – κορούδο (homo sucker)²¹¹ δεν έχει πάντοτε σταθερά μεγάλη νοητική υστέρηση ακόμα κι αν πολλές φορές παίρνει «φαιδρές αποφάσεις».²¹²

Γι' αυτό χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή τόσο από τους πραγματογνώμονες όσο κι από τους δικαστές.

ΣΤ. Επι-μύθιο

1. Αν το 25% του πληθυσμού κινείται στο επίπεδο της βλακείας²¹³ κι ανισορροπεί ανάμεσα στα ένστικτα, τα συναισθήματα και τη νόηση,²¹⁴ τότε η Εγκληματολογία πρέπει ν' ασχοληθεί σοβαρά με τις επιπτώσεις στο πεδίο της εγκληματοποίησης και αντεγκληματικής πολιτικής.

Μολονότι οι ψυχολογικές θεωρίες φωτίζουν

200. Πρβλ. *J. Languier*, όπ. π., σ. 28.

201. Βλ. *M. F. Στριγγάρη*, όπ. π., σ. 56.

202. Βλ. ΑΠ 433/1953, *ΠοινΧρ Δ'*, σ. 90 και *Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 117-118.

203. Βλ. *Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 117-118.

204. Βλ. *R. C. Monk*, όπ. π., σ. 49 (απόψεις Herrnstein and Murray).

205. Βλ. *Μισέλ Φουκώ*, *Η ιστορία της τρέλας*, μτφ. Φρ. Αμπατζοπούλου, Ηριδανός, Αθήνα, χ.χρ. σ. 83.

206. Αν και πολλοί κρατούμενοι έχουν χαμηλό δείκτη νοημοσύνης βλ. *R.B. Flowers*, *Demographics and criminality*, Greenwood Press, NY 1989, σ. 168, *L. Radzinowicz and J. King*, *The Growth of crime*, Penguin Books, NY 1977, σ. 101, *H. Mannheim*, *Group problems in crime and punishment*, 3ed, Patterson Smith, Montclair N.J. 1971, σ. 34-36, *J. E. Conklin*, όπ. π., σ. 147 –βλ. γενικότερα *Simon H. Tulchin*, *Intelligence and crime. A study of penitentiary and reformatory offenders*, The University of Chicago Press, 1939, *Αθ. Δουζένη*, *Νοητική υστέρηση και καταλογισμός*, σε «Ψυχιατρική και Δίκαιο», όπ. π., σ. 45, 49.

207. Πρβλ. *Α. Γιωτοπούλου – Μαργακοπούλου*, *Η μεταχείριση των ψυχικώς ανωμάλων εγκληματιών. Τόμος Α', Ψυχικά ανωμαλικά και έγκλημα*, Αθήνα 1975, σ. 146 –Πρβλ. *Ι. Γεωργάκη*, όπ. π., σ. 311.

208. Πρβλ. *Γ. Α. Μαγκάκη*, όπ. π., σ. 294-295.

209. Βλ. *Ι. Μανωλεδάκη*, *Γενική θεωρία του ποινικού δικαίου-β2: απόπειρα-συμμετοχή*, Σάκκουλας, Θεσ/κη 1979, σ. 332-333, *Ν. Χωραφά*, όπ. π., σ. 323, 427 –βλ. και *Ηλ. Γάφου*, *Η απρόσφορος απόπειρα και ο νέος κώδιξ*, *ΠοινΧρ Γ'* (1953), σ. 12.

210. Βλ. *Κ. Γαρδία*, *Το επικίνδυνον του εγκληματίου*, *ΠοινΧρ ΙΘ'* (1969), σ. 142, βλ. και *Κ. Κόλλια*, *ΠοινΧρ ΙΣΤ'* (1966), σ. 159.

211. Πρβλ. *Slavoj Žižek*, *Καλωσορίσατε στην έρημο του πραγματικού!*, μτφ. Β. Ιακώβου, Scripta 2003, σ. 99 –πρβλ. «Οι μωροί και οι τετραπέρατοι είναι εξίσου ακίνδυνοι. Οι μισότρελοι μόνο και οι ημιαθείς είναι οι πιο επικίνδυνοι», *Γκαίτε*, *Στοχασμοί*, μτφ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος, Κλ. Μπέτσεν, στίγμα 1992, σ. 22 (14).

212. Πρβλ. *Ν. Μπούρα*, *Δ. Πάσχου*, *Ενήλικες με νοητική υστέρηση. Ψυχοκοινωνική προσέγγιση*, σε *Α. Κουτσουράδη κ.ά.* (επιμ.), *Ψυχιατρική και Δίκαιο*, ΙΙΙ: μειωμένη νοητική επάρκεια, Α. Σάκκουλας 2008, σ. 25.

213. Βλ. *Δ. Χαριτόπουλου*, όπ. π., σ. 39.

214. όπ. π., σ. 45, 46, 55.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

μια πολύ μικρή πλευρά της συνολικής εγκληματικότητας,²¹⁵ μολονότι τόσο το βιολογικό υπόστρωμα όσο και το κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και κινείται το άτομο επηρεάζουν τα ποσοτικά στοιχεία του δείκτη ευφυΐας,²¹⁶ το κρίσιμο ερώτημα δεν είναι «πώς σκέφτονται οι εγκληματίες;» ή αν «οι εγκληματίες έχουν μια ιδιαίτερα λογική ή ευφυΐα;»²¹⁷ αλλά τι έχει η Εγκληματολογία να πει για όσους αδυνατούν να σκεφθούν λόγω χαμηλού I.Q.

2. Οι έρευνες με βάση τον δείκτη ευφυΐας (I.Q.) δείχνουν μερικώς θετική σχέση μεταξύ εγκληματικότητας και «ευφυΐας» δραστών μολονότι την αποδίδουν σε κοινωνικά ζητήματα εκπαίδευσης, ανατροφής, συνθηκών διαβίωσης.²¹⁸

Η ελαττωματική ευφυΐα (*defective intelligence*)²¹⁹ συνδέεται για πολλούς με βιολογικούς παράγοντες αλλά το I.Q. δεν συνιστά την πλέον κρίσιμη ατομική μεταβλητή²²⁰ στην πολυπαραγοντική εγκληματογένεση. Άλλωστε η επιρροή της περιορίζεται στην ατελή κοινωνικοποίηση²²¹ η οποία μπορεί να αυξάνει τις πιθανότητες αλλά δεν σχετίζεται ευθέως με το πέρασμα στην πράξη. Ο συνδυασμός και η σωρευση δυσλειτουργιών προκαλεί «εγκληματικό μίγμα»²²² κι όχι μόνον ένας παράγοντας όπως π.χ. η βλακεία. Η ψυχοβιολογική προσέγγιση ίσως είναι η

πλέον ενδεδειγμένη για να εντοπίσει τις πολλές ρίζες της εκτροπής.²²³

Αν οι αιτίες της εγκληματογένεσης βρίσκονται μέσα στο δράστη (*inside the person*) κι αν τα «καλά» και τα «κακά» κληρονομούνται τότε θάπρεπε και η *feble-mindedness* και η πνευματική εξασθένηση (*mental impairment*) να μεταβιβάζονται και να ερμηνεύουν αιτιοκρατικά την εγκληματικότητα.²²⁴ Αυτές όμως οι παλαιότερες αντιλήψεις διαψεύστηκαν από τις σύγχρονες έρευνες.²²⁵ Οι όποιες έμμεσες αρνητικές συνέπειες (π.χ. χαμηλή σχολική επίδοση, αναλφαβητισμός, μη προσαρμοστικότητα) ενός μη-ευφυούς μαθητή δεν μπορούν να συνδεθούν ευθέως με προϋπάρχουσα εγκληματική προδιάθεση²²⁶ που θα τον καταστήσει έναν ενήλικα εγκληματία.

Ο άμεσος εγκληματογόνος αποστιγματισμός της βλακείας οδήγησε δυστυχώς στον έμμεσο στιγματισμό της οικογένειας, του φύλου, του εκπαιδευτικού συστήματος²²⁷ κ.ο.κ. Παράμετροι όπως η κοινωνική τάξη ή η φυλή έχουν όμως την ίδια επιρροή στην εγκληματογένεση όσο και η μη-ευφυΐα.²²⁸

Η σύνδεση πνευματικής ανεπάρκειας με «αρρωστημένο» ή ανήθικο (οικογενειακό) περιβάλλον²²⁹ δεν μπορεί να άρει το ρόλο της γενικής προσωπι-

215. Πρβλ. *A. Giddens*, Κοινωνιολογία, μτφ./ επιμ. Δ. Τσαούσης, Gutenberg, Αθήνα 2002, σ. 253.

216. Βλ. *J. Pinatel*, όπ. π., σ. 140.

217. Βλ. *St. E. Samenow*, The basic myths about criminals, σε "Criminal Justice?", όπ. π., σ. 56. Είναι γνωστό ότι ακόμα και μέσα στην απόλυτη λογική υπάρχει (μεγάλη) δόση τρέλλας. Πρβλ. *M. Τσελέντη*, Έχει τρέλα η απόλυτη λογική -συνέντευξη με Αποστ. Δοξιάδη (για το βιβλίο *Logicomix*), *Culture* 1/11/08 -βλ. γενικότερα *R. D. Laing*, Η σοφία, η τρέλα και η ανοησία, μτφ. Π. Σουλιάτου, Φ. Τερζάκη, Praxis 1990.

218. Βλ. *Χρ. Ζαχαρονίτου*, Εμπειρική Εγκληματολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004, σ. 76, 81 -*Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 31 επ., *R.C. Monk*, όπ. π., σ. 41.

219. Βλ. *Ch. Goring*, The English convict, αναθεωρημένη εκδ., His Majesty's Stationery office, London 1919, σ. 184.

220. Βλ. *M. R. Gottfredson and Tr. Hirschi*, A general theory of crime, Stanford University Press, Stanford 1990, σ. 69, 87, 232.

221. όπ. π., σ. 96, 123.

222. Βλ. *Sh. Hodgins*, Mental disorders and crime: A brief review of current knowledge, σε *J. Junger-Tas and Ir. Sagel-Grande* (eds), *Criminology in the 21st century*, Leuven, Garant 1991, σ. 68.

223. Πρβλ. *D. J. West*, Psychological contribution to Criminology, σε *R. Rock* (ed), A History of British Criminology, Clarendon Press, Oxford 1988, σ. 81 επ.

224. Βλ. *D. G. Gibbons*, Society, Crime and criminal behavior, 5th ed., Prentice-Hall, N.J. 1987, σ. 21-23.

225. όπ. π., σ. 24.

226. όπ. π., σ. 155.

227. Βλ. *Deb. W. Denno*, Biology and violence, Cambridge University Press 1990, σ. 10-12, *J. P. Lilly and alias*, όπ. π., σ. 39-40, *Στ. Αλεξιάδη*, Εγκληματολογία, Δ' εκδ., Σάκουλας, Θεσ/κη 2004, σ. 57, *St. E. Samenow*, όπ. π., σ. 55.

228. Βλ. *D. P. Farrington*, Implications of biological findings for criminological research, σε "The causes...", όπ. π., σ. 61, βλ. και *J. Livingston*, όπ. π., σ. 120, *Στ. Αλεξιάδη*, όπ. π., σ. 31.

229. Βλ. *P. Bouzat et J. Pinatel*, Traité de droit pénal et de Criminologie, Dalloz, Paris 1975, σ. 409 -*J. Livingston*, όπ. π., σ. 319.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

κότητας.²³⁰ Απομονωμένος ο παράγοντας «βλακεία» δεν οδηγεί στο έγκλημα²³¹ ακόμα κι αν (πιστεύουμε ότι) συνοδεύεται με ηθικό *reasoning*.²³²

Το αν η νευροψυχολογία ελέγχει τη συμπεριφορά²³³ αλλά αφήνει και περιθώρια κοινωνικής μάθησης²³⁴ ή και χαρακτήρα δεν θα μας το απαντήσει το σχετικό άρθρο του Π.Κ. αλλά η επιστημονική γνώση και η βιωμένη πραγματικότητα και εμπειρία.

Αν το διαπραχθέν έγκλημα ήταν φυσιολογικό τότε ο ά-νους που το διέπραξε ήταν κι αυτός φυσιολογικός (νοημα).²³⁵ Άρα η οποιαδήποτε βιολογική μη-φυσιολογικότητα δεν ερμηνεύει μονοδρομικά κάθε ασυνείδητη σύγκρουση ή εξαρτημένο ανακλαστικό²³⁶ αλλά δίνει στοιχεία για έρευνα.

3. Οι γνωστικές (cognitives) θεραπείες στοχεύουν στην αλλαγή της πνευματικής κατάστασης και του τρόπου του σκέπτεσθαι μέσω της ρύθμισης της δραστηριότητας ορισμένων εγκεφαλικών περιοχών. Μπορούν όμως να έχουν επιρροή στο αριστερό ημισφαίριο (της ανάλυσης και κρίσης) του βλακός;²³⁷

Οι προσωπικοί, οικογενειακοί, εκπαιδευτικοί και κοινωνικοπολιτισμικοί παράγοντες της επικινδυνότητας του ανόητου έχουν πολλές φορές αντικατασταθεί από τις νευροεπιστήμες, τα εγκεφαλογρα-

φήματα και τις μαγνητικές τομογραφίες που «μαντεύουν» τις αποφάσεις του ατόμου.²³⁸ Δεν χρειάζεται συνεπώς κάποιο πρόγραμμα κοινωνικής μάθησης αλλά μια θετική λοβοτομή;²³⁹

Δεν θα λύσουμε μέσω της ευγονικής τα προβλήματα γέννησης και εξέλιξης των απροσαρμοστων διανοητικά καθυστερημένων.²⁴⁰ Η επιστημονική πραγματικότητα (scientific reality) δεν νομιμοποιεί την σκληρότητα του κοινωνικού κράτους.²⁴¹ Ούτε το «φρενόμετρο»²⁴² ούτε το «κοινωνιόμετρο»²⁴³ μπορούν να θεμελιώσουν μια «εγκληματική μοίρα» (fatalité criminelle)²⁴⁴ και βέβαια ούτε η δυσλειτουργία του εγκεφάλου.²⁴⁵

Το ιατρικό μοντέλο (του τύπου «η διανοητική ασθένεια είναι μια ασθένεια όπως κάθε άλλη») και η αναζήτηση βλάβης²⁴⁶ (δηλαδή «υλικής» ποιοτικής διαφοράς από τον υγιή άνθρωπο) μεταφέρει το πρόβλημα από τις βιοψυχολογικές λειτουργίες (disease) στην ανικανότητα (illness).²⁴⁷

Η συνείδηση, η ψυχική ζωή και η νόσηση προσαρμόζονται στις συνθήκες της ζωής. Ο ανθρώπινος νους δεν είναι ρυθμισμένος μια για πάντα, σταθερά και αναλλοίωτα.²⁴⁸ Η νόσηση βάζει σε τάξη τα ερεθίσματα για να λειτουργεί η ζωή²⁴⁹ όμως ο ορθολογισμός συνιστά τη μια μόνον όψη της γνωστι-

230. Πρβλ. *B. di Tullio*, όπ. π., σ. 25, 63 επ.

231. Βλ. *J. Q. Wilson and R. J. Herrnstein*, *Crime and human nature*, Simon and Schuster Inc., N.Y. 1985, σ. 166-167.

232. όπ. π., σ. 169.

233. Βλ. *W. Buikhuisen*, *Cerebral dysfunctions and persistent juvenile delinquency*, σε *S. A. Mednick, T.E. Moffitt, S. A. Stack* (eds), *The causes of crime. New biological approaches*, Cambridge University Press 1987, σ. 168.

234. όπ. π., σ. 178 επ.

235. Πρβλ. *Em. Durkheim*, *The normal and the pathological*, σε *E. McLaughlin, J. Muncie, G. Hughes* (eds), *Criminological perspectives -Essential readings*, 2nd ed, Sage, 2003 σ. 47-50.

236. Πρβλ. *L. Reznak*, *The philosophical defence of psychiatry*, Routledge, London 1991, σ. 146.

237. Βλ. *Q. Debray*, *Biologie et comportement*, σε "Prospective et Santé, n° spécial: la sorcier et l'arpenteur", n° 30, érès, 1984, σ. 45.

238. Πρβλ. *Iw. N.*, *Ελεύθερη (;) βούληση*, *Ελευθεροτυπία* 15/4/08.

239. Για τη λειτουργία του εγκεφάλου βλ. *J. M. Bessette*, όπ. π., σ. 115-121.

240. Πρβλ. *Ηλ. Κούβελα*, *Ευγονική: η ιστορία της και οι σημερινές πρακτικές της*, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, Οκτ.-Νοε,-Δεκ. 2007, σ. 30, *T. Κουράκη*, *Η Ευγονική σήμερα*, *Τετράδια Ψυχιατρικής*, Οκτ.-Νοε,-Δεκ. 2007, σ. 36-37 -Για τα genetics βλ. *R. Blackburn*, όπ. π., σ. 137.

241. Βλ. *R. C. Monk*, όπ. π., σ. 43 (απόψεις Fr. Cullen and alias).

242. Βλ. *Στ. Αλεξιάδη*, *Οι διανοητικώς...*, όπ. π., σ. 24.

243. Βλ. αντί άλλων *Ιμ. Ζέγκερ*, *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, επιμ. Β. Φίλιας, Μπουκουμάνης, Αθήνα 1977, σ. 277.

244. Βλ. *G. Kellens*, *Éléments de Criminologie*, Bruylant, Belgique 1998, σ. 172.

245. Βλ. *R. Blackburn*, *The psychology of criminal conduct*, John Wiley and sons, Chichester 1993, σ. 153.

246. όπ. π., σ. 247-248.

247. όπ. π., σ. 248.

248. Βλ. αντί άλλων *Χ. Θεοδοωρίδη*, *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, 2η εκδ., Εστία 1982, σ. 127-128.

249. όπ. π., σ. 127, 129.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

κής λειτουργίας καθώς ο συνδυασμός διανόησης, συναισθημάτων και βούλησης παίρνει πολλές μορφές²⁵⁰ (σε μερικές από τις οποίες τα βιώματα, οι εμπειρίες παίζουν καθοριστικό ρόλο). Εδώ ίσως κρύβεται και «το μυστικό της αθωότητας ή μη» του ηλίθιου εγκληματία.

Z. Ευφυές ή αφυές επίμετρο;

Τι είναι συνεπώς ο ά-νους εγκληματίας;

Βλαξ, τρελλός, ανώμαλος, ιδιόρρυθμος, υποκριτής;

Το άρθρο αυτό επιχειρήσει να φωτίσει και τις δύο πλευρές του ζητήματος.

Από τη μία η κλασική άποψη.

Όσο βάρος και να ρίχνει κανείς σε κοινωνιοπολιτισμικούς παράγοντες,²⁵¹ ο ά-νους ασυνείδητα «μεταφέρει/προβάλλει» το δικό του ψυχικό κόσμο με αρνητικό τρόπο στον πραγματικό περιβάλλοντα κόσμο.²⁵² Αδυνατώντας να προβεί σε ένα γνωστικό έλεγχο των πράξεών του ελλείπει ωρίμανσης²⁵³ μπορεί να διαπράττει το ίδιο έγκλημα με τον ίδιο τρόπο και να συλλαμβάνεται συνεχώς δίχως να αντιλαμβάνεται το λάθος του στο *modus operandi*.²⁵⁴

Η ηθική της δικαιοσύνης και η ηθική της ευθύνης δεν έχουν νόημα για ένα άτομο που δεν μπορεί να σκεφτεί, να σταθμίσει γνωστικά και να εκφέρει ηθική κρίση²⁵⁵ πριν πράξει. Η αντικειμενική έννοια του εγκλήματος πρέπει να υποχωρεί όταν η υποκειμενική πρόσληψη δεν αφήνει κανένα περιθώριο

για πρόθεση, σκοπό, αίσθημα ενοχής, ευθύνη.²⁵⁶ Αξίες και ηθικές ταυτίσεις (identifications) προς άλλους δεν λειτουργούν. Το ίδιο ισχύει και με τον αυτο-έλεγχο (self-control).²⁵⁷

Οι εγκληματολόγοι που υποστηρίζουν την διαφορικότητα (*alterité*) του εγκληματία (πρόκειται για έναν «άλλο»)²⁵⁸ δεν δηλώνουν αν εξαιρούν τον α-νόητο. Αν το κριτήριο του *âge mental* (πνευματική ηλικία) σε σχέση με το *âge réel* (πραγματική ηλικία), δηλαδή το I.Q.,²⁵⁹ δεν έχει εγκληματογόνο σημασία καθώς οι έρευνες δεν δείχνουν ιδιαίτερα χαμηλή ευφυΐα (κάτω του μέσου όρου) στον εγκληματικό πληθυσμό²⁶⁰ τότε αυτός ο παράγοντας παύει να είναι εγκληματογόνος.

Η άλλη άποψη είναι περισσότερο ανα-στοχαστική. Το ζήτημα δεν είναι αν οι ηλίθιοι με τη συμπεριφορά και την αθωότητά τους παίζουν καταλυτικό ή αποκαλυπτικό ρόλο στις σχέσεις των υπεροπών νοημόνων²⁶¹ ούτε αν η πονηριά είναι μέρος της βλακειάς ή της ευφυΐας²⁶² αλλά αν υπάρχει και αναγνωρίζεται παρ-άλογο (senseless) έγκλημα²⁶³ που διαπράττει ένα μη - λογικό (non-sense) υποκειμένο. Το έγκλημα του α-νόητου είναι μη-αιτιολογημένο (non-motive) και κινείται μέσα σε μικρό κύκλωμα (*court circuit*)²⁶⁴ ή μήπως ο αφυής εγκληματίας δεν είναι πεπλανημένος²⁶⁵ αλλά ο ίδιος -μέσω της προβαλλόμενης «βλακειάς»- παραπλανά τους άλλους και τη Δικαιοσύνη;

Το ζώο στον άνθρωπο και το παιδί στον άνθρωπο αποτελούν τμήματα των στρωμάτων της προσω-

250. Πρβλ. όπ. π., σ. 170-172.

251. Πρβλ. B. J. Gallagher, III, *The sociology of mental illness*, 2nd ed, N.J. Prentice Hall 1980, σ. 6 επ.

252. Πρβλ. P. Daco, *Ψυχανάλυση και ψυχική ισορροπία*, μτφ. Η. Εμμανουήλ, Δίπτυχο 1970, σ. 259-260.

253. Πρβλ. Fr. Ferracuti e G. Newman, *Le ipotesi psicologiche in Criminologia*, σε Fr. Ferracuti (ed), *Theorie Criminogenetiche, prevenzione, ruolo delle istituzioni*, Giuffrè, Milano 1987, σ. 126, 136.

254. Πρβλ. Sl. Schafer e Fr. Ferracuti, *Le tipologie in Criminologia*, σε "Teorie...", όπ. π., σ. 9.

255. Πρβλ. Fr. Digneffe, *Ηθική και εγκληματικότητα*, μτφ. Ηρώ Σαγκουνίδου-Δασκαλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000, σ. 153-154 -βλ. και R.V.G. Clarke, *Psychology and Crime*, σε "Criminology", όπ. π., σ. 227.

256. Πρβλ. Leslie T. Wilkins, *Consumerist Criminology*, Heinemann, London 1984, σ. 52 επ, 161 επ.

257. Βλ. M. R. Gottfredson and Tr. Hirschi, όπ. π., σ. 179.

258. Βλ. L. Négrier-Dormont, *Criminologie, litesc*, Paris 1992, σ. 40-41.

259. όπ. π., σ. 61.

260. όπ. π., σ. 62 -βλ. και R. M. Regoli and J. D. Hewitt, *Delinquency in society*, 4th ed, Boston, McGraw Hill 2000, σ. 85.

261. Βλ. Φ. Ντοστογιέφσκι, *Ο ηλίθιος*, σ. 169 (Η Κριτική).

262. Βλ. Ευαγγ. Αεμπέση, όπ. π., σ. 38, Δ. Χαριτόπουλου, όπ. π., σ. 95 επ.

263. Πρβλ. J. Katz, *Seductions of crime*, Basic Books, N.Y. 1988, σ. 274 επ.

264. Βλ. R. Gassin, όπ. π., σ. 472.

265. Πρβλ. P. Μούζιλ, όπ. π., σ. 21, 31.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

πικότητας και συχνά το κατώτατο ζωτικό υπόστρωμα υπερισχύει του ανώτερου νοητικού.²⁶⁶ Από το «δυνάμει» στο «ενεργό» υπάρχει απόσταση²⁶⁷ γι' αυτό και η διάγνωση αν ο συγκεκριμένος δράστης είχε ή όχι ικανότητα αντίληψης του αδικού της πράξης του είναι πολλές φορές από δύσκολη μέχρι αδύνατη.²⁶⁸ Εντασσόμενη στα βιολογικά κριτήρια η ολιγοφρένεια²⁶⁹ λειτουργεί ως οιονεί –εκφυλιστικός προεγκληματικός προκαθορισμός,²⁷⁰ ως συνδυασμός νευροφυσιολογίας και ψυχοπαθολογίας.²⁷¹

Η αποδοκιμασία/ μομφή (της συμπεριφοράς) του δράστη σημαίνει όμως ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο τη συγκεκριμένη στιγμή για τη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορούσε να πράξει αλλιώς, δεν μπορούσε να ελέγξει την (αντί)δρασή του ή αν και πόσο τελικά το «ήθελε» με βάση τη λογική του νόηση.²⁷² Εάν με άλλα λόγια υπήρχε λογική επιδίωξη²⁷³ που εντασσόταν στη συνολική ψυχική του διεργασία.²⁷⁴

Η ενοχή εμπεριέχει βιολογικά, ψυχολογικά και δεοντολογικά στοιχεία γι' αυτό και το μη-

φευκτό της υπαιτιότητας δεν πρέπει για πολλούς να θεμελιώνει γενικό/ υπερθετικό λόγο συγνώμης.²⁷⁵

Η βλακεία είναι μια (μη;) νοσηρή διατάραξη της πνευματικής λειτουργίας²⁷⁶ αλλά οι εγκληματικές πράξεις που απορρέουν από αυτήν μπορεί να μην έχουν καμία σχέση με (προ)νοσηρή προσωπικότητα,²⁷⁷ να μην είναι δηλαδή καθαρό προϊόν της ολιγοφρένειας.²⁷⁸ Το «τυφλόν και άλογον» της πράξης δείχνει νοητική διαταραχή αλλά δεν είναι βέβαιο ότι αποκλείει τη συμμετοχή του υποκειμένου στην τέλεση.²⁷⁹

Η απόπειρα π.χ. από «χονδροειδή ανοησία»²⁸⁰ δεν αποδεικνύει υποχρεωτικά πρόβλημα ικανότητας για καταλογισμό²⁸¹ αλλά μπορεί να εντάσσεται σε μια θεωρία της εντύπωσης (ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η έννομη τάξη) και ότι οι δράστες λειτουργούν εκτός στοιχειωδών κανόνων λογικής.²⁸²

Μήπως όμως αυτές ακριβώς τις εντυπώσεις θέλει να εκμεταλλευτεί ο ευήθης δράστης;

Θυμίζω ότι ο πρωτόγονος Λέννυ Σμάλ εγκληματεί (*Τζ. Στάϊνμπεκ, Άνθρωποι και ποντίκια*)²⁸³ αλλά

266. Βλ. *Τ. Φιλιππίδη*, Ψυχολογία και Ποινικό Δίκαιο, σε «Μνήμη Ν. Χωραφά, Η. Γάφου, Κ. Γαργάκα», τ. Β', Α. Σάκκουλας 1986, σ. 304-305.

267. Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Όποιος δεν μπορούσε αλλιώς δεν πρέπει να τιμωρείται, σε «Μνήμη Π: Ι. Δασκαλόπουλου, Κ. Σταμάτη, Χρ. Μπάκα», Α', Α. Σάκκουλας 1996, σ. 21.

268. όπ. π., σ. 28 –βλ. και *Ν. Φωτάκη*, Θέματα..., 1α, όπ. π., σ. 14.

269. Βλ. *Αγλ. Λιούρη*, Άρση και μείωση της ικανότητας προς καταλογισμό. Ενιαία ή διαφορετικά βιολογικά κριτήρια διάγνωσης, σε «Μνήμη Π...», όπ. π., σ. 227-229.

270. Πρβλ. *Α. Κοτσαλή*, Η κατ' άρθρον 200 Κ.Π.Δ. ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη, «Μνήμη Π...», όπ. π., σ. 567.

271. Πρβλ. *Ν. Φωτάκη*, Θέματα δικαστικής ψυχολογίας και δικαστικής ψυχιατρικής, 1α: καταλογισμός, Σάκκουλας, Θεσ/κη 1978, σ. 106 –Επίσης πρέπει να σημειωθεί ότι η άνοια –συνήθως γεροντική– ως εξασθένηση ολική ή μερική της διανοητικής ικανότητας (βλ. *Αντ. Πολίτη, Αντ. Μαϊλλη*, Διαταραχές των γνωστικών λειτουργιών και κριτική ικανότητα σε ασθενείς με άνοια, σε «Ψυχιατρική και δίκαιο», όπ. π., σ. 127-134) δεν πρέπει να ταυτίζεται με τον νεαρό ή ενήλικα α-νόητο (βλ. *Γρ. Αμπατζόγλου*, Οριακή και ελαφρά νοητική υστέρηση στα παιδιά, σε «Ψυχιατρική και Δίκαιο», όπ. π., σ. 89, 94 επ.).

272. Βλ. *Τ. Φιλιππίδη*, όπ. π., σ. 307-308, 314, 317.

273. όπ. π., σ. 317.

274. Πρβλ. *Ν. Φωτάκη*, Κατευθύνσεις της δικαστικής ψυχιατρικής, σε «Μνήμη...», 1986, όπ. π., σ. 336.

275. Βλ. *Ν. Ανδρουλάκη*, Όποιος..., όπ. π., σ. 15, 19.

276. Πρβλ. *Χρ. Βούρδα*, Τα περί καταλογισμού άρθρα 34 και 36 Π.Κ., σε «Μνήμη Ν. Φωτάκη», Α. Σάκκουλας 1997, σ. 12-13 –βλ. για τον όρο «νοσηρός» *Α. Κοτσαλή*, Εισαγωγή στη δικαστική ψυχιατρική, Α. Σάκκουλας 1995, σ. 60 επ.

277. Βλ. *Χρ. Βούρδα*, όπ. π., σ. 14-15.

278. όπ. π., σ. 17 –πρβλ. και *Α. Κοτσαλή*, Η κατ' άρθρον..., όπ. π., σ. 572.

279. Πρβλ. *Ν. Φωτάκη*, Θέματα..., 1β', όπ. π., σ. 31.

280. Βλ. *Αλ. Κωστάρα*, Λόγος και αντίλογος για την απρόσφορη απόπειρα, σε «Προβλήματα της απόπειρας στο Ποινικό Δίκαιο», Μελέτες-3, Νομική Σχολή ΔΠΘ, Α. Σάκκουλας 1995, σ. 78.

281. όπ. π., σ. 90.

282. Βλ. περισσότερο σε *Αλ. Κωστάρα*, Η απρόσφορη απόπειρα. Δογματική θεμελίωση και ερμηνευτική πραγμάτευση, Α. Σάκκουλας 1997, σ. 190-191.

283. Βλ. Παρέμβαση *Ιωάννα Κονδύλη*, σε «Ψυχιατρική και Δίκαιο», όπ. π., σ. 349-350.

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ο βραδύνους (και ταχύπους) κινηματογραφικός Φόρεστ Γκαμπ πετυχαίνει σε ό,τι κάνει.

Λέγεται ότι «η τύχη βοηθάει τους χαζούς»²⁸⁴ κι έτσι ο κοινωνικός διαφορισμός μεταξύ ευφυών και μη δεν γίνεται εκρηκτικός.²⁸⁵ Μήπως όμως ήρθε η ώρα να γυρίσει ο (ποινικός) τροχός για όσους ηλίθιους μας περνάνε για παν-ηλίθιους;

Είναι ποτέ δυνατό να κάνει κανείς θεραπεία για να του περάσει η ηλιθιότητα;

Φ. Ντοστογιέφσκι, Ο ηλίθιος

**ΜΕΤΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
1ο ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ
ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΥΓΕΙΑΣ**

Χαρηνόπουλοι 12
Μόρια Συνεχιζόμενης
Ιατρικής Εκπαίδευσης

Οργάνωση Περιφερειακό τμήμα Πελοποννήσου
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΨΥΧΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

στο 17 ομιλίες
· Γιατρίκων Συλλόγου Αργολίδας
· Πεδίο ΥΠΕ Πελοποννήσου (Απ. Ελευσίνα, Ηράκλειο, Νήσους)

ΓΡΑΦΕΙΑΙΕΙΑ-ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ
vip ΤΘ 25101 Άντισυκ. | ΤΚ 220 01
Τ: 27550 22701 | Φ: 27550 23593
E: e-vip@e-vip.com.gr | www.e-vip.com.gr

Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία: www.psyct.gr

284. Βλ. σχετική ρώσικη παροιμία, σε Φ. Ντοστογιέφσκι, Ο ηλίθιος, μεταφ. Άρη Αλεξάνδρου, εκδ. Γκοβόστη, τ. 2, χ.χρ., σ. 90 –Για επιτυχημένους βλ. Δ. Χαριτόπουλου, όπ. π., σ. 69 επ.

285. Βλ. Ευαγγ. Λεμπέση, Η τεράστια κοινωνική σημασία των βλαβών στο σύγχρονο βίο, μεταγλ. Θ. Γκόρπα, εκδ. Σπηλιώτη, β' εκδ., 2003, σ. 21-22, 25.